

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І КРЕДИТУ

УПРАВЛІННЯ ВАЛЮТНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ КОМЕРЦІЙНОГО
БАНКУ

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Виконала: студентка 4 курсу, 472-2 групи
денної форми навчання,
спеціальності 072 “Фінанси, банківська
справа та страхування”
Гончар Ірина Ігорівна _____
(підпис)

Керівник: доцент кафедри фінансів і кредиту
Марич Максим Григорович _____
(підпис)

До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № 15 від 30 травня 2023 р.
Завідувач кафедрою фінансів і кредиту
проф. Нікіфоров П.О.

Чернівці – 2023

Анотація

Гончар І.І. Управління валютними операціями комерційного банку.
Рукопис.

У бакалаврській роботі проведено дослідження концептуальних основ управління валютними операціями банку. Висвітлено сутність та характеристики валютних операцій банків. Проаналізовано сучасний стан та тенденції розвитку валютного ринку в Україні за 2020-2022 роки. Проаналізовано фінансово-господарську діяльність АТ «Укрексімбанк» у 2020-2022 роках. Досліджено систему оцінки і стратегії розвитку валютних операцій АТ «Укрексімбанк».

Ключові слова: валютний ринок, валютна лібералізація, валютна політика, комерційний банк, валютне регулювання.

SUMMARY

Gonchar I.I. Management of currency operations of a commercial bank.
Manuscript.

In the bachelor's work, a study of the conceptual foundations of the bank's currency operations management was conducted. The essence and characteristics of currency operations of banks are highlighted. An assessment of the current state and development trends of the foreign exchange market in Ukraine in 2020-2022 was carried out. The financial and economic activity of JSC "Ukreximbank" in 2020-2022 was analyzed. The evaluation system and strategy for the development of currency operations of JSC "Ukreximbank" were studied.

Key words: currency market, currency liberalization, currency policy, commercial bank, currency regulation.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ І.І. Гончар
(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ВАЛЮТНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ БАНКІВ.....	7
1.1. Сутність та характеристики валютних операцій як об'єкту управління.....	7
1.2. Концептуальні основи управління валютними операціями банку.....	14
РОЗДІЛ 2. АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ВАЛЮТНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ БАНКУ.....	23
2.1. Оцінка сучасного стану та тенденцій розвитку валютного ринку в Україні у 2020-2022 роках.....	23
2.2. Аналіз фінансово-господарської діяльності АТ «Укрексімбанк» у 2020-2022 роках.....	32
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ВАЛЮТНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ АТ «УКРЕКСІМБАНК».....	42
3.1. Валютний ризик банку та стратегії управління ним.....	42
3.2. Система оцінки і стратегії розвитку валютних операцій АТ «Укрексімбанк».....	46
ВИСНОВКИ.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	54

ВСТУП

У сучасних умовах валютні відносини відіграють дуже важливу роль, оскільки діяльність на фінансовому ринку має глобальний характер. У період інтеграції банківської системи України в міжнародний фінансовий простір виникає досить нагальна потреба у дослідженні діяльності банків у сфері валютних операцій. На сьогоднішній день валютні операції є одним із найбільш складних і ризикованих видів банківської діяльності, оскільки вони можуть бути як джерелом значних прибутків, так і результатом збитків.

Управління валютними операціями комерційних банків були предметом дослідження багатьох науковців: С. Боринець, В. Гейца, Р. Гранта, О. Гудзь, М. Дем'яненко, О. Дзюблюк, М. Кропивка, В. Ковалова, Т. Косова, А. Мороз, О. Петрук, Д. Портер, Ю. Пітер, П. Саблук, М. Савлук, В. Савчук, Л. Худолій та багато інших. Водночас, незважаючи на значний прогрес науковців у цій галузі, питання підвищення ефективності валютних операцій банків в умовах значних коливань курсу національної валюти ще недостатньо розроблені та досліджені. Усе вищезазначене зумовлює необхідність продовження дослідження актуальних проблем, що зумовило вибір теми кваліфікаційної роботи, її мети, завдань та напрямків дослідження.

Метою бакалаврської роботи є обґрунтування теоретико-методологічних основ управління валютними операціями банків та їх вдосконалення.

Для досягнення поставленої мети в роботі були поставлені та вирішені такі дослідницькі завдання:

- з'ясувати сутність та основні характеристики валютних операцій банку як об'єкта управління;
- обґрунтувати концептуальні основи управління валютними операціями банку;

– оцінити сучасний стан та тенденцій розвитку валютного ринку України за 2020-2022 роки;

– здійснити аналіз фінансово-господарської діяльності АТ «Укресімбанк» у 2020-2022 роках;

– розробити напрями вдосконалення елементів системи управління валютними операціями АТ «Укресімбанк».

Об'єктом дослідження є процеси управління валютними операціями банку.

Предмет дослідження – теоретичні, методологічні та практичні аспекти процесів управління валютними операціями банку.

Відповідно до завдань були використані такі методи дослідження: наукової індукції та дедукції, порівняння, діалектичний та системний. Методи наукового пізнання застосовано при з'ясуванні категоріального апарату дослідження та визначенні структури та змісту елементів управління валютними операціями банку. При дослідженні ефективності функціонування банків на валютному ринку використовувалися графічний, табличний та порівняльний методи.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що розроблені в роботі теоретико-методологічні підходи, висновки та рекомендації поглиблюють концептуальні аспекти управління валютними операціями банку. Удосконалено елементи управління валютними операціями банку через розробку складових системи управління валютними ризиками банку. Ефективність цієї системи забезпечується використанням методів регулювання валютного ризику, що дозволить банку миттєво реагувати на виклики та небезпеки, що викликають та створюють ризики на валютному ринку;

Основні результати дослідження представлено на III Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції здобувачів вищої освіти та молодих учених «Розвиток інноваційного фінансового менеджменту суб'єктів господарювання в контексті реалізації стратегії євроінтеграції України» (16

квітня 2023 року, Хмельницький національний університет) у вигляді публікації тез обсягом 0,3 друк. арк.

Бакалаврська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 58 сторінок (без додатків) комп'ютерного тексту і містить 16 таблиць, 5 рисунків. Список використаної літератури налічує 46 найменувань і розміщений на 5 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ВАЛЮТНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ БАНКІВ

1.1. Сутність та характеристики валютних операцій як об'єкту управління

Ефективне управління валютними відносинами потрібно здійснювати із застосуванням системного підходу. Серед суб'єктів національного валютного ринку основну, провідну роль відіграють банківські установи, які здійснюють більшість операцій з валютними цінностями. Тому саме банки найбільш вразливі до зовнішніх і внутрішніх змін на валютних ринках.

На основі аналізу різноманітних джерел проведемо дослідження тлумачення поняття «валютні операції». Результати аналізу наукових джерел показують, що серед науковців немає єдиної думки щодо цього поняття, оскільки під валютними операціями вчені розуміють договори/угоди, вид діяльності, порядок тощо. На нашу думку, це пов'язано з:

- по-перше, різноманітними теоретичними підходами вчених до визначення сутності валютних операцій;
- по-друге, стрімким розвитком інформаційних технологій, які ускладнюють процеси здійснення зазначених операцій.

Так, до прикладу С. Боринець стверджує, «що, у широкому розумінні, валютні операції є конкретною формою прояву валютних відносин в економічній практиці. У вузькому розумінні валютні операції розглядаються як вид банківської діяльності з купівлі-продажу іноземної валюти» [23, 75].

На наш погляд, запропоноване визначення є спрощеним, тому що обмежує діяльність банківської установи на валютному ринку. Українські вчені

Т. Демчук і Л. Петрашко окреслюють валютні операції як такі, що: «пов'язані з переходом права власності на валютні цінності, за винятком тих, що здійснюються між резидентами у валюті України; пов'язані з використанням валютних цінностей у міжнародному обігу як засобу платежу, з передаванням заборгованостей та інших зобов'язань, предметом яких є валютні цінності; пов'язані з ввезенням, переказуванням і пересиланням по території України та вивезенням, переказуванням і пересиланням за кордон валютних цінностей».

Вважаємо, враховуючи зазначені вище підходи, що валютні операції це сукупність дій, які здійснюються відповідно до чинного валютного законодавства та на підставі договорів, що укладаються між суб'єктами валютних відносин. Результатом валютних відносин є перехід права власності на валюту та валютні цінності. Винятком є операції, що здійснюються між резидентами в національній валюті України. Це комплекс дій із розміщення або надання (отримання) послуг з ведення рахунків у валюті та валютних цінностях та використання валюти як засобу платежу. Запропонований нами підхід акцентує увагу на законодавчому регулюванні валютних операцій банківської установи та розкриває сутнісні характеристики цього поняття.

Наше дослідження наукової літератури та законодавчих актів України засвідчує про відсутність унікальної класифікації валютних операцій банківських установ.

Найчастіше в науковій літературі пропонується такий перелік видів валютних операцій, як:

- конверсійні;
- кредитно-депозитні; розрахункові;
- міжнародні розрахунки;
- неторговельні валютні операції;
- відкриття, ведення валютних рахунків, встановлення

кореспондентських відносин із іноземними банками [10, 13].

На підставі результатів аналізу різних джерел ми пропонуємо свою класифікацію валютних операцій банку.

Класифікація валютних операцій банку

Класифікаційна ознака	Види валютних операцій
За характером впливу банку на валютні операції	Активні
	Пасивні
Залежно від переходу чи не переходу права власності на валютні цінності	Торговельні
	Неторговельні
Залежно від терміну здійснення валютні операції	Поточні
	Строкові
Залежно від правового наслідку проведення	Правомірні
	Неправомірні
За формою здійснення	Безготівкові
	Готівкові
За цільовим призначенням	Операції із метою одержання валюти для здійснення платежів за міжнародними розрахунками
	Операції хеджування
	Спекулятивні операції
За ефективністю результату	Ефективні валютні операції
	Неефективні валютні операції

Ми систематизували та доповнили цю класифікацію валютних операцій банку. Вважаємо, що при класифікації валютних операцій валютні операції банку доцільно розглядати з позиції ефективності отриманого установою результату, тобто з точки зору виконання основної мети та завдань кожного з них. конкретна валютна операція, яка дозволить визначити правильність прийнятих управлінських рішень.

За ефективністю результату валютні операції пропонуємо поділяти на ефективні та неефективні.

Для успішного виконання власних функцій на валютному ринку банки повинні приділяти основну увагу організації валютної діяльності.

Банківське валютне регулювання – комплексний і визначений законодавчими нормам державної валютної політики процес реалізації банками

валютних операцій на основі внутрішніх форм і методів регулювання та контролю з метою зміцнення фінансової безпеки держави та підтримання фінансової стійкості банківських установ.

Як засвідчують дослідження, неможливо виділити єдину еталонну модель валютного регулювання, яка б відповідала вимогам умов розвитку національної економіки та валютної діяльності українських банків. Таким чином, «у банків виникає потреба у вирішенні проблем пошуку та реалізації тих механізмів валютного регулювання та валютного контролю, які були б найбільш адекватними сучасному етапу розвитку економіки України» [30, 290].

На сучасному етапі діяльності банківської системи України до об'єктів валютного регулювання та контролю банків слід віднести:

- адекватність змінам, які відбуваються на валютному ринку, а саме різке коливання курсу національної валюти, зміна внутрішньої нормативної бази щодо валютних операцій та управління;

- якість інформації про стан валютного ринку та внутрішнього середовища валютної діяльності банків, сформованого, зокрема, системою їх обліку, регулювання та контролю;

- якість політик, стратегій та інструментів управління ризиками, що формуються в процесі діяльності банків на валютному ринку;

- якість відповідних контрольних заходів у контексті дотримання нормативно-правових актів, законів, внутрішніх положень щодо діяльності комерційних банків на валютному ринку, особливо в частині виконання функцій суб'єктів валютного контролю [19, 180].

Національний банк України разом з іншими органами реалізує процес валютного регулювання через різні інструменти (рис. 1.1).

За допомогою цих інструментів НБУ може впливати на грошово-кредитну політику, яка, у свою чергу, впливає на організацію валютних відносин у державі.

Економічний інструментарій валютної політики передбачає використання різноманітних засобів стимулювання економічного інтересу суб'єктів ринку до

валютних операцій з метою впливу на динаміку валютного курсу та макроекономічні параметри розвитку національної економіки.

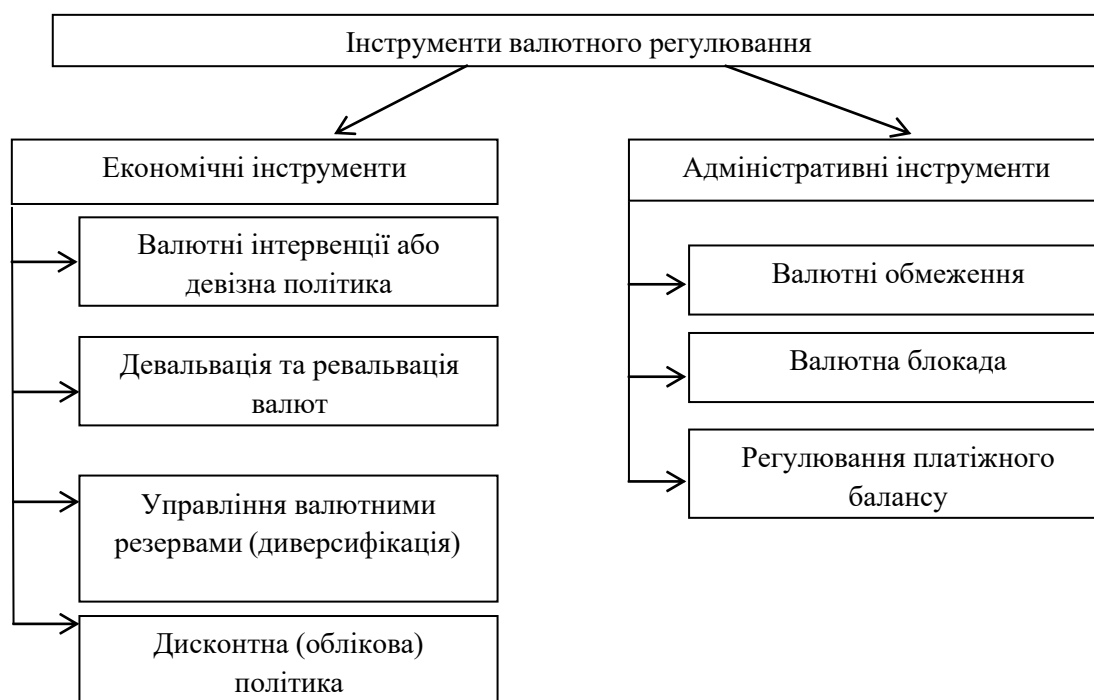

Рис. 1.1. Інструменти валютного регулювання

До економічних (непрямих) інструментів валютної політики традиційно відносять:

- валютні інтервенції;
- регулювання процентної (облікової) ставки – дисконтної політики;
- управління міжнародними валютними резервами.

Слід підкреслити, що регулювання процентної ставки та управління міжнародними резервами доцільно та правильно вважати інструментами грошово-кредитного регулювання.

Основне завдання економічних інструментів є коригування ринкової динаміки валютного курсу на макрорівні; недопущення негативних тенденцій на внутрішньому валютному ринку; здійснення регулювання попиту та пропозиції на іноземну валюту [29, 215].

В ринкових економіках, як показує міжнародна практика, «курсова динаміка знаходиться під впливом інструментів, пов'язаних з хеджуванням валютних ризиків, до яких відносять деривативи (ф'ючерси, форварди, свопи,

опціони). Ці інструменти мають певну специфіку. Зокрема, зміна ціни контракту, базовим активом якого є валюта (хоча можуть бути й інші фінансові інструменти), суттєво впливає на вартість валютного курсу на спотовому ринку. Регулювання вартості контрактів здійснюється через обмеження на відкриття довгих і коротких позицій протягом торгового дня з метою недопущення різких курсових і цінових коливань базового активу на спотовому ринку. З огляду на це, ці специфічні інструменти правомірно віднести до економічних інструментів (опосередковано впливу на об'єкт регулювання) і включити в класифікацію» [33, 20].

Валютна політика проводиться у формі валютних інтервенцій. Під валютною інтервенцією розуміється пряме втручання центрального банку в операції на валютному ринку з метою регулювання обмінного курсу національної валюти шляхом здійснення операцій з купівлі-продажу іноземної валюти.

Основним джерелом коштів для валютних інтервенцій є золотовалютні резерви держави. Зміна обсягу резервів може відображати масштаб державного втручання у процес формування курсів валют на валютному ринку.

Валютні інтервенції не є найбільш ефективним інструментом валютної політики в періоди валютних криз та нестабільної фінансової ситуації в державі. Однак вони є досить дієвим засобом впливу на обмінний курс під час регулювання валютних відносин, «особливо коли перебіг економічних процесів у країні характеризується достатнім рівнем стабільності» [38, 29].

Слід зазначити, що адміністративні інструменти валютної політики передбачають комплекс заходів щодо нормативного регулювання багатьох аспектів функціонування валютного ринку держави та діяльності його учасників. Необхідним доповненням до економічних важелів реалізації валютної політики є адміністративний інструментарій. Основним напрямом адміністративного регулювання валютних операцій є валютні обмеження та валютний контроль, які полягають у встановленні прямих правових обмежень для реалізації операцій з купівлі-продажу іноземної валюти на валютному

ринку.

Зауважимо, що створення ефективно діючої системи валютного регулювання та контролю за діяльністю банків можливе за наявності достатньої та належної безпеки. Це положення включає такі блоки: організаційний; методичний (це методи регулювання); інформативний. Перетворюючою ланкою системи валютного регулювання та контролю банків є законодавство, правила, норми, процедурні обмеження, ліміти тощо.

Об'єктивно система валютного регулювання та контролю визначається її формуванням на основі процесів, що діють на валютному ринку, а також відображає фундаментальні довгострокові закономірності та тенденції розвитку його валютного ринку. У свою чергу ці закономірності та тенденції формуються з урахуванням суб'єктивних дій суб'єктів ринку, але регулюються системою норм і обмежень державної валютної політики [35, 226].

Система валютного регулювання і контролю діяльності банків має інформаційний характер, який визначається характером взаємозв'язку економічних явищ і процесів, а також рішень, що приймаються суб'єктами валютного ринку. Ці відносини забезпечуються інформаційними потоками. Ці потоки відображаються в динаміці показників результатів руху валютних грошових потоків і саме тому потребують застосування методів економічного аналізу. Зміна динаміки показників, що характеризують валютні операції банків, також є основою для прийняття управлінських рішень і вчинення дій суб'єктів господарювання на валютному ринку. Підсумовуючи, зазначимо, що ефективне використання банками взаємозв'язків усіх елементів системи валютного регулювання та контролю створює можливість досягти оптимізації валютних відносин на основі раціональних управлінських рішень.

1.2. Концептуальні основи управління валютними операціями банку

В процесі інтеграції банківської системи України в міжнародний фінансовий економічний простір виникає необхідність дослідження діяльності банків у сфері валютних операцій. Важливим елементом валютної системи, що пов'язує національну економіку України із зовнішнім світом, є валютний курс, який опосередковує обмін товарами і послугами та стимулює рух капіталів і кредитів, впливає на виробниче і науково-технічне співробітництво між державами, інші форми міжнародних економічних відносин. У зв'язку з цим ефективність діяльності вітчизняних банків на валютних ринках безпосередньо впливає на фінансові результати їх клієнтів [34, 86].

Зараз вітчизняні банки активно використовують іноземну валюту в своїй основній діяльності, формують портфелі активів і пасивів в іноземній валюті різного обсягу. Валютні операції є одним із найбільш складних і ризикованих видів банківської діяльності; вони можуть бути джерелом значних прибутків або збитків. Усе це призводить до необхідності вдосконалення їх регулювання, а також збільшення ролі управління валютними операціями комерційних банків [20, 42].

Досліджуючи особливості управління валютними операціями банків, слід зазначити, що:

– банки здійснюють її організацію шляхом виконання основної функції – організатора валютних відносин за допомогою таких підфункцій, як посередництво в конвертації валюти, посередництво в перерахуванні валютного капіталу; посередництво в міжнародних розрахунках і посередництво в реалізації валютної політики ;

– банки є активними учасниками валютного ринку, який створює умови для здійснення валютних операцій та впливає на функціонування та побудову взаємовідносин між усіма учасниками валютних відносин, здійснюють найбільш повний спектр валютних операцій та взаємодіють з усіма його

суб'єктами;

– стан розвитку валютної діяльності банків впливає на якість виконання ними своїх функцій учасників системи валютних відносин, рівень розвитку валютного ринку, а тому банки відіграють важливу роль у системі організації валютних відносин [42, 130].

Підкреслимо, що результати валютної діяльності банків залежать не лише від економічних факторів. Досить важливими є організаційні фактори. Тому банки повинні приділити значну увагу специфіці побудови цього виду діяльності - розробити механізм управління.

В економічній літературі під механізмом розуміють: послідовність дій окремих елементів; внутрішня будова; система чого-небудь; спосіб.

Під механізмом управління валютними операціями банку будемо розуміти сукупність взаємопов'язаних елементів, які за своїм взаємозалежним, взаємообумовленим і постійним характером визначають комплекс дій банку, спрямованих на вдосконалення організації та проведення діяльності на валютному ринку.

Установи банків мають право здійснювати валютні операції за умови дотримання спеціальних вимог Національного банку України. До них належать: підключення до міжнародних інформаційних систем; підключення до електронної міжнародної системи розрахунків в іноземній валюті (S.W.I.F.T. тощо); наявність обладнання, спеціальної операційної (дилерської, бек-офісу) з організацією охорони та пропускною системою тощо [41, 170].

Враховуючи необхідність побудови ефективних каналів зв'язку між суб'єктами управління валютними операціями банку і їх вплив на окремі об'єкти, необхідно виділити їх на окремі рівні (табл. 1.2). Ці рівні відповідають визначеним часовим горизонтам і забезпечують розподіл сфер впливу відповідно до існуючих субординаційних відносин.

Слід зазначити, що реалізація структурними підрозділами банку управлінських рішень, які суперечать іншим прийнятим рішенням (особливо при переході на більш жорсткі режими регулювання валютних операцій та

валютного ризику при отриманні негативних прогнозів), здійснюється в такому порядку:

- підлягає виконанню рішення органу управління вищого рівня;
- якщо суперечливі рішення приймаються органами, що належать до одного рівня управління, то реалізується рішення, яке є більш консервативним з точки зору валютних і пов'язаних з ним ризиків [26, 204].

Таблиця 1.2

Характеристика рівнів управління валютними операціями банку

Рівень	Особливості управління
Інституційний	Представлений вищим керівництвом та власниками банку і передбачає здійснення стратегічного контролю в довгостроковій перспективі; неупередженої оцінки ефективності діяльності банку в цілому та його відокремлених підрозділів, систем тощо; визначення ставлення банку до валютного ризику та затвердження систем контролю за його рівнем.
Загально-банківський виконавчий	Передбачає здійснення контролю операцій; конкретизація ставлення до ризику на основі лімітів та обмежень; відповідності звітів та нормативних документів кращим практикам та вимогам регуляторних органів; виявлення недоліків та порушень установлених лімітів показників ризику; розробка комплексу заходів щодо усунення порушень.
Поточний виконавчий	Оперативний контроль та самоконтроль за дотриманням вимог внутрішніх документів, регламентів, процедур щодо управління валютними операціями та валютним ризиком. Головним завданням управління на цьому рівні є оперативне реагування на дію сукупності факторів, які можуть призвести до виникнення дисбалансів у ланці «ризик-дохідність», відповідно до затверджених лімітів.

Стандартні функції суб'єктів управління виконавчого та поточного рівнів, виконання яких має здійснюватися постійно, незалежно від режиму управління валютними операціями та ризиком подано у таблиці 1.3.

Стандартні функції управління валютними операціями банку

Органи управління	Функції
Правління	<ul style="list-style-type: none"> – реалізація визначеної стратегії управління валютними операціями; – погодження та затвердження внутрішніх нормативних актів з управління валютними операціями; – організація системи управління валютними операціями; – інформування спостережної ради та представників стратегічних комітетів щодо зростання рівня валютного ризику.
Комітет з управління активами й пасивами	<ul style="list-style-type: none"> – розгляд та затвердження звітів щодо управління валютними операціями та валютними ризиками; – затвердження граничних лімітів ключових показників ризику; – визначення структури лімітів; – урегулювання валютної позиції затвердження розмір можливого відхилення рівня ключових показників ризику.
Підрозділ із ризик-менеджменту	<ul style="list-style-type: none"> – актуалізація та перегляд внутрішніх положень, політик, процедур з управління валютним ризиком та підготовка пропозицій щодо внесення змін та доповнень на погодження правлінням банку; – розробка внутрішніх нормативні акти з управління валютним та суміжними ризиками; – розробка пропозицій щодо лімітів за ключовими показниками ризику; – незалежна кількісна оцінка валютного та суміжних ризиків, прогноз можливих змін валютних курсів; – бек-тестування моделей оцінки ризику, їх валідація та верифікація; – вартісна оцінка валютного ризику за різними сценаріями.
Казначейство	<ul style="list-style-type: none"> – підготовка пропозицій щодо розміру лімітів за ключовими показниками валютних операцій та валютного ризику; – контроль валютних позицій підрозділів та дотримання ними лімітів; – управління відкритими валютними позиціями в межах лімітів.
Бізнес-підрозділи	<ul style="list-style-type: none"> – щоденний розрахунок середньозваженого розміру валютної позиції та прогноз до кінця місяця з урахуванням динаміки емісійного результату за неторговельними операціями.

Результати моніторингу сучасного стану валютного ринку демонструють наявність стійких негативних тенденцій щодо ревальвації чи девальвації

національної валюти, зміни регуляторної політики НБУ чи зміни макроекономічних показників. Існує економічне обґрунтування об'єктивної необхідності перегляду встановленого ліміту валютної позиції або пов'язаних з нею ризиків, що викликано зміною поведінки клієнтів. Загроза недотримання нормативних лімітів Національного банку України є частою інформацією від структурних підрозділів банку. Для прийняття управлінських рішень та вдосконалення облікової політики банківської установи необхідно постійно здійснювати внутрішньобанківський контроль та аудит [16, 75].

Основними напрямками аудиту валютних операцій банку є:

- оцінка діяльності банківської установи на валютному ринку, оцінка її конкурентоспроможності;

- встановлення рівня ефективності залучення та використання ресурсів в іноземній валюті та дотримання нормативно-правових актів НБУ у сфері валютних операцій;

- дотримання чинних правил купівлі-продажу іноземної валюти на валютному ринку України та на міжнародних валютних ринках;

- дотримання чинних правил відкриття та ведення поточних вкладних рахунків фізичних осіб, суб'єктів підприємницької діяльності та порядку функціонування кореспондентських рахунків банків-резидентів і нерезидентів в іноземній валюті, а також кореспондентських рахунків банків-нерезидентів у валюті України;

- виконання наявних функцій агента валютного контролю;

- дотримання існуючих правил проведення валютно-обмінних операцій (що здійснюються через каси та пункти обміну іноземної валюти) та встановленого порядку звітності про такі операції;

- дотримання встановлених вимог щодо декларування валютних цінностей, що належать банку та знаходяться за межами України, та вимог валютного законодавства під час здійснення банком власних валютних операцій [24, 50].

У процесі управління валютними операціями банківська установа може

застосовувати різні стратегії. Залежно від результатів аналізу зовнішнього та внутрішнього середовищ керівництво банківської установи обирає валютну стратегію, яка їм найбільше відповідає (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Характеристика валютних стратегій банку

Ознака	Вид стратегії банку		
	Скорочення	Обмеженого зростання	Зростання
Мета	Необхідність адаптуватись до трансформацій зовнішнього середовища та умов валютного ринку та за необхідності здійснити скорочення масштабів діяльності	Необхідність підтримки масштабів та структури діяльності на валютному ринку на досягнутому рівні з коригуванням відповідно до зміни умов функціонування	Необхідність використати можливості зовнішнього середовища і власний потенціал для нарощування обсягів валютної діяльності та підвищення її результативності та ефективності
Запровадження	Ідентифіковано значні загрози зовнішнього середовища. Виявлено явну валютну кризу	Ідентифіковано помірно-високі загрози зовнішнього середовища. Існує можливість валютної кризи	Функціонування банку в нормальних умовах зовнішнього середовища
Заходи	Вихід з ризикових сегментів валютного ринку шляхом заборони валютних операцій з підвищеним рівнем ризику. Зміна обсягу та структури валютної позиції для мінімізації рівня валютного ризику;	Робота на традиційних сегментах валютного ринку. Планування показників діяльності на валютному ринку «від досягнутого». Обмежене зростання обсягу валютних операцій при відносно сталій структурі валютної позиції	Входження банку в нові ризикові сегменти валютного ринку з підвищеним рівнем ризику. Збільшення обсягу та ускладнення структури валютної позиції
	Закриття або скорочення лімітів ризиків	Розмір та структура лімітів та ризиків не змінюється	Збільшення розміру лімітів ризику в межах нормативних вимог
	Відмова / призупинення програм розвитку	Програми розвитку реалізуються в запланованих обсягах	Значні витрати на програми розвитку діяльності на валютному ринку
	Докапіталізація обов'язкова	Докапіталізація необов'язкова	Необхідність докапіталізації визначається від загального рівня ризику та темпів зростання валютних операцій
Режим	Антикризовий режим	Режим підвищеної готовності	Режим діяльності в нормальних умовах

Відповідно до обраної валютної стратегії банку уточнюються цільові орієнтири, ліміти, показники, які визначені у системі показників щодо діяльності комерційного банку на валютному ринку.

На сучасному етапі економічного розвитку банки відіграють ключову роль у системі організації валютних відносин, оскільки вони є найважливішим елементом інфраструктури ринкової економіки та забезпечують здійснення всіх економічних зв'язків, пов'язаних із використанням валюти.

Банки пропонують широкий спектр валютних операцій, забезпечують ефективну організацію процесу, посередницьке обслуговування та здійснення валютних відносин, при цьому відбувається взаємодія з усіма суб'єктами валютного ринку. Проте зміни, що відбуваються в організації економічних відносин як на внутрішньому, так і на міжнародному рівнях, визначають і закріплюють основні тенденції діяльності банків на ринку. Це стосується специфіки здійснення банками валютних операцій з урахуванням валютно-фінансових криз та непередбачуваності коливань валютного курсу. Все це підвищує рівень ризику банку при здійсненні валютних операцій [12, 132].

Тому виникає необхідність пошуку пріоритетних напрямків удосконалення функціонування вітчизняних банків у складній системі організації валютних відносин.

Важливим елементом забезпечення ефективності на національному рівні валютного ринку є використання механізмів регулювання, які впливають на діяльність банківської системи України. В умовах відкритості української економіки національні механізми регулювання характеризуються переважно лібералізмом. Це максимально відкриває доступ на ринок іноземного капіталу та іноземної валюти.

Водночас наслідки лібералізації валютного ринку в державі Україна, які останнім часом характерні для національної фінансової системи, мають як позитивні, так і негативні наслідки.

Переваги лібералізації валютного ринку в Україні систематизовано в таблиці 1.5.

Переваги лібералізації валютного ринку в Україні [27, 17, 40]

Переваги	Зміст та характеристики переваг лібералізації валютного ринку
1	відкриття доступу до міжнародних ринків валют
2	забезпечення процесу ефективного використання залученого капіталу
3	запровадження якісно нових стандартів обслуговування у системі роботи валютного ринку
4	застосування сучасних технологій шляхом обміну інформацією та досвідом інноваційного розвитку валютних ринків
5	зменшення валютної обмеженості на ринку
6	зростання обсягів прямих іноземних інвестицій
7	налагодження взаємодії між національними фінансовими інституціями та міжнародними фінансовими установами
8	отримання додаткових ресурсів валютним ринком
9	підвищення якості фінансового обслуговування банківськими установами
10	реалізація системи управління ризиками на валютному ринку шляхом реалізації провідного міжнародного досвіду
11	розвиток банківської системи, її удосконалення, приведення до європейських стандартів
12	розвиток процесів планування, організації, регулювання, аналізу, проєкції розвитку валютних ринків шляхом аналізу їх динаміки у системі міжнародних фінансових відносин, а не лише в системі національної фінансово-економічної системи
13	розвиток систем корпоративного управління
14	розширення обсягів іноземного капіталу та доступу до іноземних ринків
15	розширення переліку банківських валютних операцій
16	стабілізація курсу, що призводить до утримання курсу національної валюти на відносно сталих позиціях

Також необхідно визнати, що ліберальні підходи до побудови валютного ринку мають негативні результати (таблиця 1.6).

Негативні результати ліберальних підходів до побудови валютного ринку
в Україні.

Результати	Зміст та характеристики
1	банківська система України має низькі конкурентні позиції на глобальному фінансовому ринку через низький рівень капіталізації національних банків та їх обмежений доступ до валюти
2	вплив міжнародних фінансових та валютних кризових ситуацій на банківську систему та валютний ринок є вищим в умовах його лібералізації
3	вплив міжнародного валютного ринку та окремих його суб'єктів на діяльність національного валютного ринку та банківської системи на користь міжнародних гравців
4	вразливість національного валютного ринку до міжнародних трансформацій та коливань світового валютного ринку
5	захід на валютний ринок нестабільних фінансових гравців – банків із низьким рівнем капіталізації та високим ступенем фінансової нестабільності
6	зростання долі іноземних банків на банківському ринку України, завоювання нових сегментів ринку шляхом витіснення вітчизняних банків, що мають слабші конкурентні позиції
7	наявність спекулятивного попиту та проведення спекулятивних операцій в умовах обмеження регуляторних механізмів валютного ринку
8	підвищення ризиків витоку капіталу за кордон

За результатами аналізу лібералізації валютного ринку в Україні доречно визнати, що така система має багато переваг, вона необхідна в умовах становлення валютного ринку для нашої країни, оскільки Україна ще не стала масштабним гравцем на світових валютних майданчиках [9, 60].

Водночас слід підкреслити, що процеси дерегуляції та лібералізації вимагають застосування своєчасних коригувальних впливів, які тісно пов'язані із зовнішніми та внутрішніми факторами впливу на валютні ринки та банківську систему. Таким чином, в умовах післявоєнної відбудови та залучення іноземних інвестицій у фінансову систему України актуальним є питання пошуку достатньо ефективних механізмів гармонійного збалансування лібералізаційного та регуляторного впливів з метою забезпечення стабільного функціонування валютного ринку. має стати актуальною проблемою.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ВАЛЮТНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ БАНКУ

2.1. Оцінка сучасного стану та тенденцій розвитку валютного ринку в Україні у 2020-2022 роках

Банківська система успішно пережила важкий період, спричинений пандемією COVID-19, і збільшила активність операцій у 2021 році. Таким чином, Національний банк України відмовився від нетрадиційних інструментів, які були запроваджені у 2020 році. У 2021 році Національний банк України продовжив дотримуватись політики гнучкого курсоутворення на валютному ринку. Як і раніше, НБУ згладжував коливання на валютному ринку, збільшуючи подушку безпеки за рахунок накопичення міжнародних резервів. Завдяки цьому НБУ завершив 2021 рік із позитивним сальдо валютних інтервенцій (2,4 млрд. доларів), що дозволило наростити міжнародні резерви до вагомих, рекордних 31 млрд доларів. США та вийти на докризовий рівень 2014 року. Зазначений обсяг резервів, який підкріплюється сформованою довірою до монетарної політики НБУ став одним із наріжних каменів фінансової міцності банківської системи [17, 18]. Зміцнення гривні спостерігалось протягом значного періоду 2021 року та створило умови для перелому інфляційного тренду в Україні. Після піку в 11% у вересні 2021 року споживча інфляція знизилася до 10% у грудні. НБУ вдалося зберегти контроль над інфляційними очікуваннями. А саме своєчасна реакція НБУ запобігла розгортанню інфляційної спіралі. Якби інфляція була дозволена, грошово-кредитна політика мала б бути значно жорсткішою, що зашкодило б економічному зростанню. Також важливо наголосити, що валютна політика НБУ у 2021 році забезпечила

зміцнення довіри до гривні, підтвердженням чого є продовження чіткої тенденції до дедоларизації. Така ситуація стосується як депозитів, які за рік скоротилися з 37,7% до 32,4%, так і кредитів, які скоротилися з 36,7% до 28,9% [31, 15].

Враховуючи макроекономічні передумови та першочергову необхідність забезпечення макрофінансової стабільності, НБУ послідовно продовжував рух у напрямку валютної лібералізації. Так, у 2021 році було пом'якшено найважливіші заходи антикризового захисту та скасовано або пом'якшено супутні валютні обмеження, що забезпечило створення максимально комфортного режиму для здійснення інвестицій у нашій країні. Протягом 2021 року у сфері валютного регулювання НБУ дотримувався валютної лібералізації, кінцевою метою якого є перехід до режиму вільного руху капіталу. Водночас залишалось актуальним збереження певних захисних заходів на валютному ринку, які були запроваджені раніше у вигляді антикризових обмежень.

Дорожня карта скасування валютних обмежень

(відповідно до темпів поліпшення макроекономічних умов)

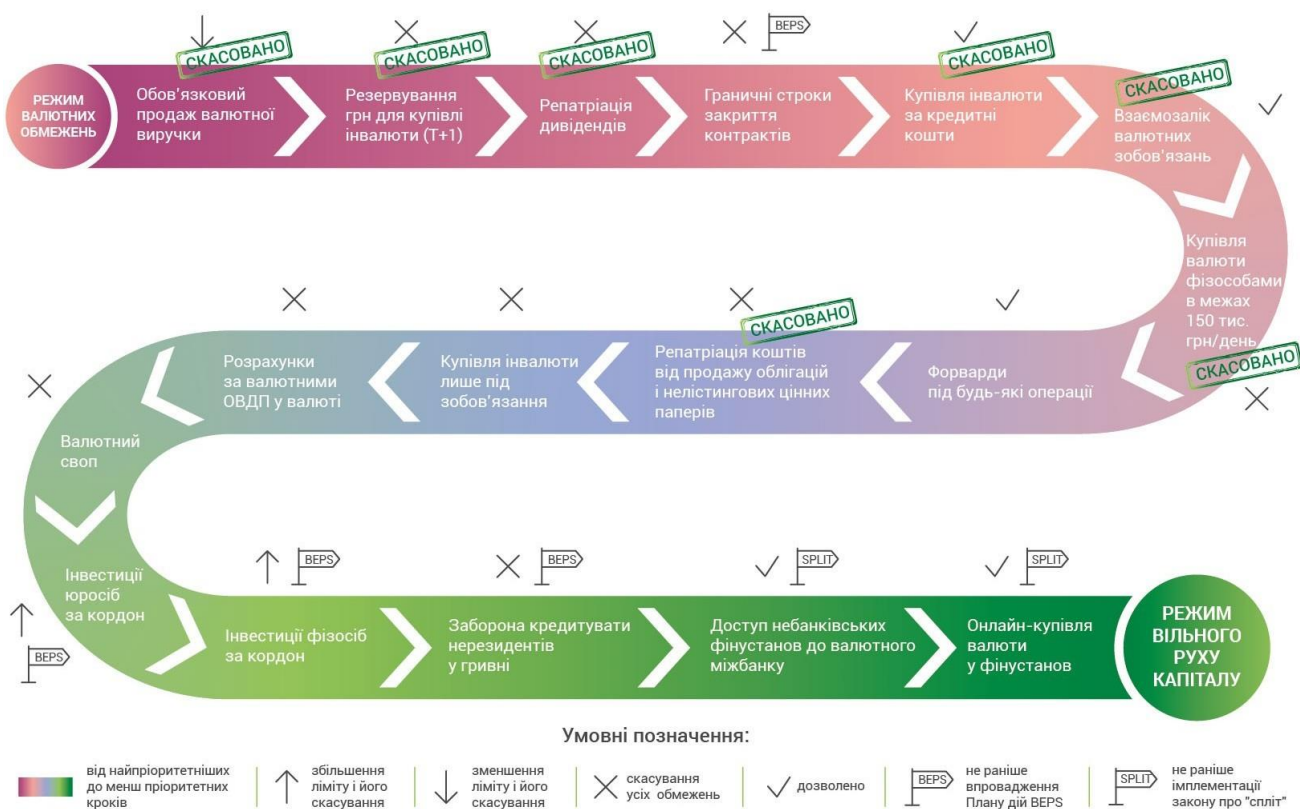

Рис. 2.1. Дорожня карта скасування валютних обмежень

Зокрема, НБУ забезпечив збалансоване та поетапне виконання кроків валютної лібералізації (відповідно до розробленої Дорожньої карти скасування валютних обмежень) (рис. 2.1). При цьому макроекономічна ситуація, першочергові потреби бізнесу та споживачів банківських послуг, а також результати оцінки потенційного впливу кроків лібералізації на величину (обсяг) попиту на валютному ринку були взяті в обліковому записі. У 2021 році низку таких валютних обмежень було послаблено (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1

Валютні обмеження НБУ, які послаблені у 2021 році

№	Валютні обмеження НБУ, які послаблені у 2021 році
1	скасовано заборону на операції фізичних осіб із купівлі та продажу іноземної валюти за гривні на умовах –форвард, а також на операції з купівлі та продажу іноземної валюти та банківських металів на умовах маржинальної торгівлі
2	знято заборону на здійснення банками операції на умовах –своп із фізичними особами-резидентами, якщо перша частина такої операції передбачає продаж клієнту іноземної валюти або банківських металів
3	дозволено банкам здійснювати розрахунки в іноземній валюті за операціями з купівлі у фізичних осіб-резидентів державних цінних паперів, номінованих в іноземній валюті
4	удвічі збільшено е-ліміт для низки валютних операцій фізичних осіб із переказу коштів за кордон та на рахунки юридичних осіб-нерезидентів, відкриті в Україні, – до 200 тис. євро (в еквіваленті)
5	доповнено перелік операцій з експорту та імпорту товарів, на які не поширюються граничні строки розрахунків (на сьогодні – 365 календарних днів);
6	розширено можливості громадян з інвестування за кордон шляхом надання дозволу фізичним особам-резидентам проводити відповідні операції за участю інвестиційної фірми
7	дозволено уповноваженим установам здійснювати купівлю та продаж готівкової іноземної валюти фізичним особам за безготівкові кошти в гривні в касах уповноважених установ, їх відокремлених підрозділів (уключаючи платіжні пристрої) та пунктах обміну іноземної валюти
8	дозволено банкам здійснювати операції з купівлі та продажу банківських металів із фізичною поставкою за безготівкові кошти у гривні фізичним особам, а також операції з продажу банківських металів у вигляді монет – юридичним особам
9	надана можливість бізнесу купувати іноземну валюту без наявності підстав та зобов'язань, без подання до банку підтвердних документів у межах ліміту у 100 тис. євро (в еквіваленті) на день
10	розширено ліміти відкритої довгої та короткої валютної позиції банків з 10% до 15%

У рамках валютної лібералізації НБУ з метою спрощення умов та здешевлення процесу розміщення українськими компаніями єврооблігацій за кордоном:

– НБУ виключив операції, для яких встановлено річний ліміт у розмірі 2 млн євро, операції з виплати доходу за єврооблігаціями та погашення єврооблігацій та операції емітента, які здійснюються у зв'язку з розміщенням зазначених цінних паперів;

– НБУ «дозволив купівлю іноземної валюти для накопичення на власному рахунку емітента єврооблігацій в українському банку до настання строків платежу за виконання зобов'язань за єврооблігаціями» [22, 84].

Зазначимо, що кожен крок щодо валютної лібералізації НБУ ухвалював з урахуванням оцінки ефектів, які були отримані від уже знятих обмежень на валютному ринку України.

Також враховувався ступінь покращення макроекономічної ситуації. Лібералізаційні кроки НБУ не спричинили додаткового тиску на валютний ринок; не призвели до порушення балансу попиту та пропозиції на валютному ринку.

Розробляючи інструменти та заходи для якісного та своєчасного регулювання валютного ринку виникає потреба аналізувати поточну статистику та інформаційні дані щодо організації роботи органів України з актуальних питань валютного нагляду під час пандемії коронавірусу. Усе це також дозволить передбачити виклики та підготуватися до коливань на валютному ринку в умовах воєнного стану.

Протягом 2022 року до Національного банку України надійшло 3121 повідомлення (на 1558 суб'єктів господарювання) про виявлені факти несплати в установлені терміни грошових сум або товарів за експортно-імпортними операціями. Протягом 2022 року з урахуванням повідомлень, які надійшли у 2021 році, опрацьовано 3433 повідомлення (1777 суб'єктів господарювання). За результатами дослідження:

– порушення виявлено у 857 протоколах (554 суб'єкти господарювання);

- нарахованих відсотків у сумі 515,3 млн. грн.;
- складено довідки на 1429 звітів (760 суб'єктів господарювання);
- за 135 повідомленнями встановлено відсутність суб'єктів господарювання за місцем реєстрації (456 суб'єктів).

Результати дослідження своєчасно направлені до НБУ для врахування українськими банками при знятті експортно-імпортних операцій з-під валютного нагляду. Таким чином, на кінець 2022 року залишилося опрацювати 2347 повідомлень (1220 суб'єктів господарювання).

За результатами 3155 перевірок суб'єктів ЗЕД, які були проведені у 2022 році, донараховано 515,3 млн гривень штрафів за порушення суб'єктами господарювання строків розрахунків за експортно-імпортними операціями. Як йдеться у зведеній звітності «Дані про стан заборгованості підприємств за здійсненими зовнішньоекономічними операціями», станом на 1 січня 2023 року прострочену дебіторську заборгованість суб'єктів за проведеними зовнішньоекономічними операціями (дослідження шляхом перевірок) встановлено за 3011 суб'єктами за загальна сума 2935 млн дол. США.

Слід підкреслити, що COVID-19 та воєнний стан внесли вагомі корективи та змусили на деякий час призупинити функціонування різних сфер життя в державі: економічної, соціальної та інших.

З 24 лютого 2022 року на всій території України введено воєнний стан. НБУ швидко прийняв постанову Правління НБУ №18 від 24 лютого 2022 року «Про роботу банківської системи під час введення воєнного стану» [7]. Цією постановою НБУ встановив ряд обмежень на роботу всієї банківської системи держави. Ці обмеження торкнулися операцій фізичних осіб та діяльності суб'єктів господарювання.

Постановою НБУ негайно були введені обмежувальні регуляторні заходи, що призвело до призупинення роботи валютного ринку України:

- рішення щодо регулювання курсу іноземної валюти приймалися рішуче, оперативно та злагоджено. НБУ був готовий до будь-якого розвитку подій, мав заздалегідь розроблений план заходів, який негайно реалізовував;

– запроваджені заходи на валютному ринку були спрямовані на забезпечення максимальної узгодженості між цілями стимулювання економічної активності та цілями запобігання непродуктивному відпливу капіталу;

– фіксація обмінного курсу дозволила зберегти макроекономічну стабільність: хоч цінова ситуація та очікування погіршилися, вони залишалися контрольованими;

– валютні обмеження дозволили задовольнити критичні потреби економіки без суттєвої шкоди для валютного ринку: потреби в іноземній валюті для критичного імпорту покривалися повністю, а для капітальних операцій – обмежено;

– Національний банк постійно присутній на валютному ринку. Значний попит під час війни задовольнявся постійними валютними інтервенціями – чистий продаж валюти НБУ з початку війни склав понад 18 мільярдів доларів.

– забезпечена можливість проведення критично необхідних для населення операцій. Для біженців залишилася можливість розрахунків картою, а також можливість обміну готівкових гривень на валюту за кордоном.

– усі реалізовані заходи на валютному ринку постійно вдосконалюються та пристосовуються до ринкових умов. Зміни до постанови НБУ №18, яка регулює ці питання, вносили вже 35 разів;

– загальна ідея всіх змін – сприяння веденню реального бізнесу та забезпечення життєвих потреб населення та обмеження непродуктивного відпливу капіталу;

– купівля валюти для критичного імпорту здійснювалася в повному обсязі та за курсом, близьким до офіційного. У процесі стабілізації перелік критичного імпорту розширювався, і наразі він повністю скасований для імпорту товарів;

– купівля валюти для капітальних операцій заборонена за рідкісним винятком (кредити МФО, під державні гарантії, виплата відсотків на період з 24 лютого по 10 серпня 2022 року). Боржникам рекомендовано вжити заходів

щодо реструктуризації боргів на умовах не гірших за реструктуризацію Уряду;

- максимально спрощено проведення операцій для потреб оборони, у тому числі шляхом розробки механізмів здійснення таких операцій у позаурочний час;

- встановлення лімітів на операції з платіжними картками таким чином, щоб запобігти непродуктивному виведенню капіталу шляхом «карткового туризму» та ін. Схеми не вплинули на витрати українських біженців;

- надання населенню можливості захистити свої заощадження від девальваційного знецінення [16, 35].

Таким чином, в умовах воєнного стану національна економіка України відчуває значну волатильність курсу української валюти. Це призводить до зменшення обсягів інвестицій та експорту, соціально-економічної деградації та зубожіння населення. У свою чергу, валютне регулювання з боку держави є своєчасною об'єктивною економічною необхідністю, яка зумовлена міжнародною економічною інтеграцією нашої держави у світове співтовариство та тісно пов'язана з міжнародною виробничою кооперацією та розширенням міжнародної торгівлі, що спричинило процес концентрації та централізації капіталу розпочався за межами існуючих національних кордонів. «Водночас режим функціонування всіх видів валюти в Україні є потужним чинником її подальшого інноваційного та цифрового економічного розвитку. Існуючі коливання валютних курсів у воєнний час мають багатогранний і потужний вплив як на національні економіки, так і на світову економіку, тому проблема стабілізації обмінного курсу валют потребує подальших поглиблених досліджень» [32, 263].

Розглянемо на таблиці 2.2 офіційні резервні активи України, які є в розпорядженні Національного банку України. Аналізуючи офіційні резерви активів за даними таблиці 2.2 можна сказати, що вони за аналізований період 2019-2022 року зростали. У 2020 році зростання склало 3830 млн. дол., а вже у 2021 році на 1808 млн. дол. до 30490 дол. грн. За даними у 2022 році відбулось зниження резервів на 2446 млн. дол. до 28494 млн. дол. Важливо врахувати те,

що основну частку у резервах відіграє кредит МВФ та допомога країн-партнерів, які підтримують економіку України в умовах воєнного стану.

Таблиця 2.2

Аналіз офіційних резервних активів України
за 2019-2022 роки

Роки	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	МЛН. ДОЛ.	
					Відхилення (+/-) звітнього періоду до	
					2022/2019	2022/2021
Всього резервних активів, млн. грн.	25302	29132	30940	28494	3192	-2446
у тому числі цінні папери	21314	23754	23614	19002	-2312	-4612
у тому числі валюта та депозити	2758	3789	5749	6233	3475	484
у тому числі СПЗ	9	4	18	1693	1684	1675
у тому числі монетарне золото.	1218	1583	1557	1565	347	8
у тому числі резервна позиція в МВФ	0,33	0,35	0,34	0,32	-0,01	-0,02

Розглядаючи інші складові офіційних резервів треба зазначити, що у 2020 році в порівнянні з 2019 роком СПЗ зменшились на 5 млн. дол., а вже у 2021 році в порівнянні з 2020 роком зросли на 14 млн. грн. і досягли 18 млн. дол. У 2022 році відбулось зростання даного показника на 1675 млн. дол. до 1693 млн. дол. Позитивним моментом є те, що зросла частка у офіційних резервів золота до 1583 млн. грн. у 2020 році., а вже у 2021 році частка золота зменшилась у порівнянні з 2020 роком на 26 млн. грн. і склала 1557 млн. грн. У 2022 році зростання продовжилось на 8 млн. дол. до 1565 млн. дол. Перспективним для України є саме збільшення резервів золота, оскільки війна майже не вплинула на ціну золота, а навпаки зміцнила його позиції [36, 193].

Станом на 1.04.2023 року загальні золотовалютні резерви України становили 31878,21 млн. дол., що на 3383,75 млн. дол. більше ніж на початку року.

Аналіз динаміки офіційного курсу гривні щодо іноземних валют
за 2020-2022 роки (середній за період)

Назва валюти	2020 рік	2021 рік	2022 рік	Відхилення (+;-)	
				2021/2020	2022/2021
1 австралійський долар	18,63	20,52	22,38	1,89	1,86
1 фунт стерлінгів	34,59	37,55	39,86	2,96	2,31
1 данська крона	4,13	4,34	4,57	0,21	0,23
1 долар США	26,96	27,29	32,34	0,33	5,05
1 євро	30,79	32,31	33,98	1,52	1,67
100 тенге	6,52	6,40	7,07	-0,12	0,67
1 канадський долар	20,11	21,76	24,80	1,65	3,04
1 молдовський лей	1,56	1,54	1,71	-0,02	0,17
1 норвезька крона	2,87	3,18	3,36	0,31	0,18
1 злотий	6,93	7,08	7,27	0,15	0,19
1 СПЗ	37,57	38,88	43,19	1,31	4,31
1 сінгапурський долар	19,55	20,32	23,44	0,77	3,12
1 турецька ліра	3,86	3,18	1,98	-0,68	-1,2
100 форинтів	8,76	9,02	8,73	0,26	-0,29
1 чеська крона	1,16	1,26	1,39	0,1	0,13
1 шведська крона	2,94	3,18	3,20	0,24	0,02
1 швейцарський франк	28,76	29,86	33,86	1,1	4
1 юань Женьміньбі	3,91	4,23	4,79	0,32	0,56
10 єн	2,53	2,49	2,46	-0,04	-0,03

Якщо проаналізувати курси основних іноземних валют, то наприклад курс гривні до долара США за 2020-2022 рік зменшився, а саме: у 2021 році на 0,33 грн. з 26,96 грн. до 27,29 грн., а у 2022 – ще на 5,05 грн. до рівня у 32,34 грн.

Якщо розглянути середній валютний курс гривні до євро, то тут спостерігається аналогічна тенденція: у 2021 році курс зменшився на 1,52 грн., а у 2022 році – ще на 1,67 і з 30,79 грн. у 2020 році він склав на кінець 2022 року 33,98 грн.

Середній курс долара до гривні за першу половину 2023 року (січень-березень) склав 36,27 грн., а євро – 39,07 грн. Саме початок війни у лютому 2022 року і став основною причиною нестабільного валютного курсу, яка і перекреслила всі передбачення та фінансово-економічні прогнози щодо його стабілізації.

2.2. Аналіз фінансово-господарської діяльності АТ «Укресімбанк» у 2020-2022 роках

Акціонерне товариство «Державний експортно-імпортний банк України» (скорочено АТ «Укресімбанк») засновано в 1992 році.

100% статутного капіталу АТ «Укресімбанк» належить державі Україна. Функції з управління державними корпоративними правами в АТ «Укресімбанк» виконує Кабінет Міністрів України [36, 37].

Історично основним видом діяльності АТ «Укресімбанк» є обслуговування експортно-імпортних операцій. Сьогодні АТ «Укресімбанк» має диверсифіковану клієнтську базу, яка налічує значну кількість великих промислових і державних суб'єктів господарювання-підприємств. АТ «Укресімбанк» приймає вклади як від фізичних, так і юридичних осіб, надає кредити, здійснює платіжні послуги в державі Україна та перерахування коштів за кордон, валютно-обмінні операції, здійснює інвестиції, здійснює розрахунково-касове обслуговування різних клієнтів, а також надає інші послуги.

АТ «Укресімбанк» за низкою основних показників входить до трійки лідерів банківської системи України [45].

Статус державного банку, що спеціалізується на фінансуванні експортно-імпортних операцій, покладає на Банк в період дії воєнного стану особливу роль у забезпеченні потреб держави у фінансуванні поставок критичних імпортних товарів та кредитуванні стратегічних галузей економіки для цілей обороноздатності країни, продовольчого забезпечення та гуманітарних цілей, у тому числі з метою збереження суверенітету України. Наразі Банк оновив кредитну політику, враховуючи початок збройної агресії Російської Федерації проти України. Банк визначив перелік галузей економіки, які будуть надавати першочергову кредитну підтримку, а саме ВПК, критичний імпорт, АПК, ПЕК, інфраструктурні проекти, експортоорієнтовані галузі, гуманітарні та соціальні

проекти. На сьогоднішній день Банк обмежив кредитування в іноземній валюті, і подальша кредитна підтримка буде надаватися переважно в національній валюті. В іноземній валюті - в рамках програм міжнародних фінансових організацій (МБРР, ЄБРР, ЄІБ) - як діючих, так і нових програм. З метою підтримки своїх клієнтів, які зіткнулися з форс-мажорними обставинами, пов'язаними з військовою агресією Російської Федерації проти України, Банк прийняв публічне рішення про надання кредитних канікул всім позичальникам – юридичним та фізичним особам – термін погашення основного боргу, відсотків, комісій нараховано станом на 23 лютого 2022 року та в період з 24 лютого 2022 року по 31 травня 2022 року.

Проаналізуємо діяльність АТ «Укрексімбанк» детальніше. Аналіз складу та структури активів АТ «Укрексімбанк» у 2020-2022 роках наведено у таблицях 2.4 та 2.5.

Таблиця 2.4

Аналіз складу активів АТ «Укрексімбанк» за 2020-2022 роки

тис. грн.

Показники	2020 рік	2021 рік	2022 рік	Відхилення (+;-)	
				2021/2020	2022/2021
Грошові кошти та їх еквіваленти	49912943	42882371	60501826	-7030572	17619455
Кредити та аванси банкам	370160	8270170	776125	7900010	-7494045
Кредити та аванси клієнтам	48608320	69334862	82682910	20726542	13348048
Інвестиції в цінні папери	88726654	66195840	62004467	-22530814	-4191373
Поточні податкові активи	250318	250048	1859986	-270	1609938
Похідні фінансові активи	108231	582742	2549102	474511	1966360
Непоточні активи, класифіковані як утримувані для продажу	22241	8332	224551	-13909	216219
Інвестиційна нерухомість	1143451	984056	772804	-159395	-211252
Основні засоби	1967755	1850466	1781475	-117289	-68991
Нематеріальні активи	51980	74463	68904	22483	-5559
Відстрочені податкові активи	1175372	1190303	1190303	14931	0
Інші фінансові активи	141000	177596	291909	36596	114313
Інші нефінансові активи	396785	292283	110668	-104502	-181615
Активи всього	192875210	192093532	214815030	-781678	22721498

Проаналізувавши активи банківської установи, можна побачити, що за 2021 рік їхня загальна сума скоротилася на 781678 тис. грн. і вони склали 192093532 тис. грн., а у 2022 році навпаки зросли на 22721498 тис. грн. і дорівнювали на кінець року 214815030 тис. грн.

Так, у 2021 році активи скоротилися за рахунок наступних складових, які відповідно зменшилися: грошових коштів та їх еквівалентів (на 7030572 тис. грн.), інвестицій в цінні папери (на 22530814 тис. грн.), поточних податкових активів (на 270 тис. грн.), непоточних активів, класифікованих як утримувані для продажу (на 13909 тис. грн.), інвестиційної нерухомості (на 159395 тис. грн.), основних засобів (на 117289 тис. грн.) та інших нефінансових активів (на 104502 тис. грн.).

По таким складовим як: кредити та аванси клієнтам, кредити та аванси банкам, похідні фінансові активи, нематеріальні активи, відстрочені податкові активи та інші фінансові активи відбулося зростання.

Протягом 2022 року грошові кошти та їх еквіваленти навпаки зросли на 17619455 тис. грн. і на кінець року становили 60501826 тис. грн. Кредити та аванси банкам навпаки скоротилися на 7494045 тис. грн. до рівня в 776125 тис. грн. А кредити та аванси клієнтам як і в 2021 році мали приріст на 13348048 тис. грн. і дорівнювали на кінець року 82682910 тис. грн. Інвестиції в цінні папери скорочувались і в 2022 році на 4191373 тис. грн. і склали 62004467 тис. грн. А поточні податкові активи зросли на 1609938 тис. грн. і дорівнювали у 2022 році 1859986 тис. грн.

Похідні фінансові активи зросли на 1966360 тис. грн., а непоточні активи – на 2162189 і складали 2549102 тис. грн. та 224551 тис. грн. відповідно.

Інвестиційна нерухомість скорочувалася на 211252 тис. грн. у 2022 році до суми в 772804 тис. грн., а основні засоби зменшилися до рівня в 1781475 тис. грн., тобто скорочення склало 68991 тис. грн.

Нематеріальні активи зменшилися на 5559 тис. грн., а відстрочені податкові активи залишилися на тому ж рівні, що і у 2021 році з сумою в 1190303 тис. грн. По іншим фінансовим активам відбулося зростання на 114313 тис.

грн., а по іншим нефінансовим – навпаки скорочення на 181615 тис. грн.

Наступним етапом аналізу діяльності банківської установи є аналіз структури активів АТ «Укрексімбанк» за 2020-2022 роки (таблиця 2.5).

Проаналізувавши структуру активів досліджуваного банку, можна побачити, що у 2020 році найбільшу частку займали інвестиції в цінні папери з часткою в 46,0%, друге місце посіли грошові кошти та їх еквіваленти – 25,88% та третє місце кредити та аванси клієнтам – 25,2%. Найменшу частку займали непоточні активи (0,01%) та нематеріальні активи (0,03%).

У 2021 році частка кредитів та авансів клієнтам зросла на 10,89% і займала найбільшу частину в структуру активів за цей рік, а саме 36,09%. Частка інвестицій в цінні папери скоротилася на 11,54% і склала 34,46%, а частка грошових коштів та їх еквівалентів скоротилася на 3,55% до рівня в 22,32%.

Таблиця 2.5

Аналіз структури активів АТ «Укрексімбанк» за 2020-2022 роки

%

Показники	2020 рік	2021 рік	2022 рік	Відхилення (+;-)	
				2021/2020	2022/2021
Грошові кошти та їх еквіваленти	25,88	22,32	28,16	-3,55	5,84
Кредити та аванси банкам	0,19	4,31	0,36	4,11	-3,94
Кредити та аванси клієнтам	25,20	36,09	38,49	10,89	2,40
Інвестиції в цінні папери	46,00	34,46	28,86	-11,54	-5,60
Поточні податкові активи	0,13	0,13	0,87	0,00	0,74
Похідні фінансові активи	0,06	0,30	1,19	0,25	0,88
Непоточні активи, класифіковані як утримувані для продажу	0,01	0,00	0,10	-0,01	0,10
Інвестиційна нерухомість	0,59	0,51	0,36	-0,08	-0,15
Основні засоби	1,02	0,96	0,83	-0,06	-0,13
Нематеріальні активи	0,03	0,04	0,03	0,01	-0,01
Відстрочені податкові активи	0,61	0,62	0,55	0,01	-0,07
Інші фінансові активи	0,07	0,09	0,14	0,02	0,04
Інші нефінансові активи	0,21	0,15	0,05	-0,05	-0,10
Активи всього	100	100	100	-	-

У 2022 році частка кредитів та авансів клієнтам зросла на 2,4% і дорівнювала на кінець року 38,49%, частка інвестицій в цінні папери скоротилася на 5,6% і склала 28,86%, а частка грошових коштів та їх еквівалентів зросла на 5,84% і дорівнювала 28,16%.

Наступним важливим етапом аналізу діяльності банківської установи є аналіз динаміки власного капіталу банку.

Аналіз динаміки власного капіталу АТ «Укрексімбанк» за 2020-2022 роки подано у таблиці 2.6.

Величина власного капіталу банку у 2021 році у порівнянні із 2020 роком збільшилась на 2103962 тис. грн., а у порівнянні із минулим 2021 роком величина власного капіталу банку у 2022 році зменшилась на 9475383 тис. грн.

Зменшення власного капіталу є негативною тенденцією. У 2021 році у порівнянні із 2020 роком власний капітал зріс за рахунок скорочення непокритого збитку на 2935732 тис. грн., а у 2022 році власний капітал скоротився за рахунок інших резервів та непокритого збитку на 1595936 тис. грн. та 7879396 тис. грн. відповідно.

Сума статутного капіталу не змінилася у 2022 році в порівнянні з 2021 роком, а резерви та інші фонди банку були відсутніми як у 2021 так і в 2022 році.

Таблиця 2.6

Аналіз динаміки складу власного капіталу АТ «Укрексімбанк»
за 2020-2022 роки

тис. грн.

Показники	2020 рік	2021 рік	2022 рік	Відхилення (+;-)	
				2021/2020	2022/2021
Статутний капітал	45570092	45570041	45570041	-51	0
Інші резерви	525683	(98629)	(1694565)	-624312	-1595936
Результат від операцій з акціонером	635104	635104	635104	0	0
Нерозподілений прибуток	(36589637)	(33653905)	(41533301)	2935732	-7879396
Резерви та інші фонди банку	207458	-	-	-	-
Всього власного капіталу	10348700	12452662	2977279	2103962	-9475383

У порівнянні із 2020 роком банк збільшив у 2021 році статутний капітал на 51 тис. грн. Інші резерви скоротилися у 2021 році на 624312 тис. грн. і склали мінусове значення в розмірі -98629 тис. грн., а у 2022 році ще скоротилися на 1595936 тис. грн. і дорівнювали на кінець року -1694565 тис. грн. Результат переоцінки за 2020-2022 роки залишався незмінним в сумі 635104 тис. грн. Резерви були тільки у 2020 році з загальною сумою 207458 тис. грн.

Аналіз структури власного капіталу відображено в таблиці 2.7.

Як видно найбільшу частку у структурі власного капіталу банку займає статутний капітал, у 2020 році – 440,35%, у 2021 році – 365,95% і у 2022 році – 1530,29%. Значну частину займає нерозподілений прибуток (непокритий збиток), а саме: у 2020 році – 353,54%, у 2021 році – 270,25% і у 2022 році – 1395,01%.

Таблиця 2.7

Аналіз структури власного капіталу АТ «Укрексімбанк»
за 2020-2022 роки

%

Показники	2020 рік	2021 рік	2022 рік	Відхилення (+;-)	
				2021/2020	2022/2021
Статутний капітал	440,35	365,95	1530,59	-74,40	1164,65
Інші резерви	5,08	-0,79	-56,92	-5,87	-56,12
Результат від операцій з акціонером	6,14	5,10	21,33	-1,04	16,23
Нерозподілений прибуток	-353,57	-270,25	-1395,01	83,31	-1124,75
Резерви та інші фонди банку	2,00	0,00	0,00	-2,00	0,00
Всього власного капіталу	100	100	100	-	-

Інші резерви у 2021 році скоротилися на 5,87%, а у 2022 році на 56,12 і займали на кінець року 56,92%. Результат від операцій з акціонером скоротився на 1,04% у 2021 році і на 16,23% зріс у 2022 році (на кінець року склав 21,33%). Резерви та інші фонди банку, які були лише у 2020 році займали 2,0% від загальної частки всього власного капіталу банку.

У таблиці 2.8 подано результати аналізу складу зобов'язань АТ «Укрексімбанк» за 2020-2022 роки.

Зобов'язання банку у 2021 році зменшилися у порівнянні із 2020 роком на 2885723 тис. грн. та склали 179640787 тис. грн; а у 2022 році навпаки зросли на 32196964 тис. грн. і склали 211837751 тис. грн.

У 2021 році зросли кошти банків на 8073733 тис. грн., кошти клієнтів на 6255969 тис. грн., резерви за кредитними зобов'язаннями на 155456 тис. грн. та інші нефінансові зобов'язання на 184512 тис. грн. По всіх решта складовим за 2021 рік відбулося скорочення.

У 2022 році кошти банків скоротилися на 3254465 тис. грн. і склали 22322906 тис. грн., кошти клієнтів зросли на 32920280 тис. грн. і дорівнювали 154757516 тис. грн. Щодо похідних фінансових зобов'язань, то їхня сума зросла у 2022 році на 37696 тис. грн. до рівня в 37703 тис. грн. Інші залучені кошти виростили на 696348 тис. грн. і склали на кінець періоду 27934002 тис. грн.

Субординований борг зріс на 534643 тис. грн. і склав 4140240 тис. грн.

Таблиця 2.8

Аналіз складу зобов'язань АТ «Укресімбанк»

за 2020-2022 роки

тис. грн.

Показники	2020 рік	2021 рік	2022 рік	Відхилення (+;-)	
				2021/2020	2022/2021
Кошти банків	17503638	25577371	22322906	8073733	-3254465
Кошти клієнтів	115581267	121837236	154757516	6255969	32920280
Похідні фінансові зобов'язання	1123	7	37703	-1116	37696
Інші залучені кошти	43161310	27237654	27934002	-15923656	696348
Субординований борг	4341176	3605597	4140240	-735579	534643
Резерви за кредитними зобов'язаннями та контрактами фінансової гарантії	135531	290987	577773	155456	286786
Інше забезпечення	3455	561	1142	-2894	581
Інші фінансові зобов'язання	1488166	596018	1736874	-892148	1140856
Інші нефінансові зобов'язання	310844	495356	329595	184512	-165761
Загальна сума зобов'язань	182526510	179640787	211837751	-2885723	32196964

Резерви за кредитними зобов'язаннями також зросли протягом аналізованого періоду і на кінець 2022 року становили 577773 тис. грн., а інше

забезпечення виросло на 581 тис. грн. до рівня в 1142 тис. грн.

Інші фінансові зобов'язання виросли на 1140856 тис. грн. і склали у 2022 році 1736874 тис. грн., а по інших нефінансових зобов'язаннях відбулося скорочення на 165761 тис. грн. і вони склали на кінець 2022 року 329595 тис. грн.

Валютні операції банку займають велику частину активних та пасивних операцій банку, тому дуже важливо дослідити їх стан, динаміку та перспективи. Доцільним розпочати із активних операцій банку. Аналіз активних валютних операцій АТ «Укрексімбанк» подано у таблиці 2.9.

Таблиця 2.9

Аналіз активних валютних операцій АТ «Укрексімбанк» за 2020-2022 роки

тис. грн.

Показник	2020 рік	2021 рік	2022 рік	Відхилення(+,-)	
				2021/2020	2022/2021
Кошти в інших банках, усього	49912943	42882371	60501826	-7030572	17619455
у тому числі в іноземній валюті	22479972	34121532	31311819	11641560	-2809713
Кредити та заборгованість клієнтів	48608320	69334862	82682910	20726542	13348048
Кредити та заборгованість юридичних осіб	77074027	57322750	72142874	-19751277	14820124
у тому числі в іноземній валюті	35238762	34758224	38950589	-480538	4192365
Кредити та заборгованість фізичних осіб	2164120	1455413	1703030	-708707	247617
у тому числі в іноземній валюті	19939	14378	5204	-5561	-9174
Усього активів	192875210	192093532	214815030	-781678	22721498
у тому числі в іноземній валюті	71733104	84868955	81076691	13135851	-3792264

Аналізуючи активні валютні операції в іноземній валюті, можна побачити, що по коштах в інших банках в іноземній валюті у 2021 році відбулося зростання на 11641560 тис. грн. і сума склала 34121532 тис. грн. на кінець року, а у 2022 році сума скоротилася на 2809713 тис. грн. і на кінець

року кошти в інших банках (в іноземній валюті) дорівнювали 31311819 тис. грн. Щодо кредитів та заборгованості юридичних осіб в іноземній валюті, то дана складова у 2021 році скоротилася на 480538 тис. грн., а у 2022 році зросла на 4192365 тис. грн. і на кінець періоду складала 38950589 тис. грн. у порівнянні з 35238762 тис. грн. у 2020 році.

Кредити та заборгованість фізичних осіб у іноземній валюті у 2021 році скоротилися на 5561 тис. грн., а у 2022 році – на 9174 тис. грн і склали на кінець року 5204 тис. грн. (у 2020 році – 19939 тис. грн.).

Загальна сума активів у іноземній валюті у 2021 році зросла на 13135851 тис. грн. і дорівнювала 84868955 тис. грн., а у 2022 році скоротилася на 3792264 тис. грн. і дорівнювала в кінці 2022 року 81076691 тис. грн.

Аналіз зобов'язань АТ «Укрексімбанк» у іноземній валюті представлено у таблиці 2.10.

Таблиця 2.10

Аналіз пасивних валютних операцій АТ «Укрексімбанк» за 2020-2022 роки

тис. грн.

Показник	2020 рік	2021 рік	2022 рік	Відхилення (+,-)	
				2021/2020	2022/2021
Кошти банків	17503638	25577371	22322906	8073733	-3254465
у тому числі в іноземній валюті	694651	952841	4008020	258190	3055179
Кошти клієнтів	115581267	121837236	154757516	6255969	32920280
Кошти юридичних осіб	74332283	83979514	86701942	9647231	2722428
у тому числі в іноземній валюті	47119693	32496680	36248108	-14623013	3751428
кошти юридичних осіб на вимогу	9079191	5380130	6218177	-3699061	838047
у тому числі в іноземній валюті	1492599	2007278	2539643	514679	532365
Кошти фізичних осіб	28983625	26716461	31622477	-2267164	4906016
у тому числі в іноземній валюті	16685931	19127397	17314834	2441466	-1812563
кошти фізичних осіб на вимогу	1792275	1540865	1404378	-251410	-136487
у тому числі в іноземній валюті	123870	601584	795014	477714	193430
Усього зобов'язань	182526510	179640787	211837751	-2885723	32196964
у тому числі в іноземній валюті	97462782	108851405	99205798	11388623	-9645607

Загальна сума зобов'язань у іноземній валюті за підсумками 2021 року зросла на 11388623 тис. грн. і становила 108851405 тис. грн. (2020 рік – 97462782 тис. грн.), а за підсумками 2022 року навпаки скоротилася на 9645607 тис. грн. і на кінець року склала 99205798 тис. грн.

Якщо аналізувати по складових, то кошти банків у іноземній валюті зросли у 2021 році на 258190 тис. грн., а у 2022 році ще на 3055179 тис. грн. і склали на кінець досліджуваного періоду 4008020 тис. грн. (у 2020 році сума становила 694651 тис. грн.).

Кошти юридичних осіб у іноземній валюті скоротилися на 14623013 тис. грн. у 2021 році і склали 32496680 тис. грн., а у 2022 році зросли на 3751428 тис. грн. і дорівнювали 36248108 тис. грн. Кошти фізичних осіб у іноземній валюті навпаки у 2021 році зросли на 2441466 тис. грн., а у 2022 році зменшилися на 1812563 тис. грн. і дорівнювали 17314834 тис. грн. у порівнянні із 16685931 тис. грн. за 2020 рік.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ВАЛЮТНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ АТ «УКРЕКСІМБАНК»

3.1. Валютний ризик банку та стратегії управління ним

Банки, які є учасниками валютного ринку, повинні самі визначати рівень валютного ризику, який вони можуть прийняти для отримання прибутку. Однак банківська діяльність полягає в наданні послуг клієнтам і не включає ризик, не пов'язаний з необхідністю здійснення цих операцій. Банк має виконувати роль посередника між клієнтами та валютним ринком. Тому валютна позиція банку повинна бути встановлена на такому рівні, який відображає потреби в проведенні операцій клієнтів. Для підтримки власної економічної безпеки та стабільності функціонування банкам необхідно утримуватися від спекулятивних операцій шляхом регулювання та обмеження розміру відкритої валютної позиції. У свою чергу, на валютну позицію банку впливають усі банківські операції, які проводяться з іноземною валютою та банківськими металами.

Слід підкреслити, що однією зі складових механізму управління валютними операціями банку є ефективна система контролю за валютними ризиками. Об'єктом контролю в найзагальнішому вигляді є наслідки валютного ризику при здійсненні валютних операцій, а саме, як зміна очікуваного результату від діяльності банківської установи на валютному ринку внаслідок несприятливого впливу зовнішніх або внутрішніх факторів, що впливають на рівень отриманого результату.

Процес контролю валютного ризику здійснює фронт-офіс; бек-офіс (для деяких валютних операцій і певних нормативних та внутрішніх вимог);

підрозділи управління ризиками (ідентифікація, кількісна оцінка, контроль та моніторинг валютного ризику); колегіальні органи управління банківської установи [44, 386].

Зазначимо, що вибір інструментів і методів регулювання валютного ризику залежить від: наявності та економічної доцільності їх використання; ставлення банку до валютного ризику; від стратегії валютного ризику банку. При виборі інструментів і методів регулювання валютного ризику необхідно враховувати внутрішні обмеження (кваліфікаційні, організаційні, ресурсні, технічні, інформаційні) та зовнішні обмеження (кон'юнктурні та законодавчі).

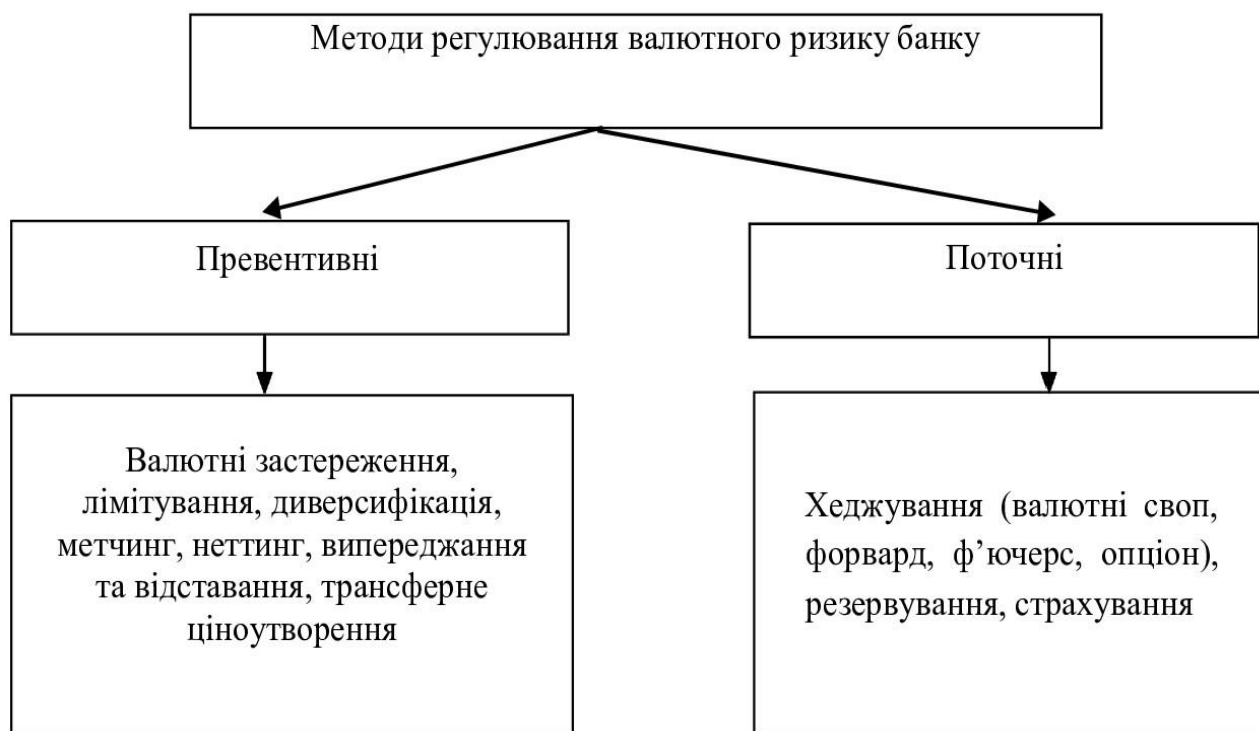

Рис. 3.1. Методи регулювання валютного ризику банку

За результатами аналізу спеціальної економічної літератури пропонуємо існуючі на сьогодні методи регулювання валютного ризику банківської установи розділити на два блоки: 1 – превентивний блок; 2 - блок сучасних методів регулювання валютного ризику. Блок превентивних методів регулювання валютного ризику банківської установи спрямований на запобігання реалізації зовнішніх факторів або нівелювання наслідків їх

реалізації у разі неможливості їх запобігання. У разі виявлення (за результатами контролю) неефективності окремих застосованих профілактичних методів виникає необхідність ініціювання застосування чинних методів регулювання. Вибір зазначених методів або комбінації методів має визначатися необхідністю відновлення фінансової стійкості банку. Таким чином формується основа для сталого зростання в майбутньому (рис. 3.1).

Слід зазначити, що для реалізації завдань системи управління банкам необхідно побудувати власну стратегію управління валютним ризиком.

Зазначимо, що побудова стратегії управління валютним ризиком банку є досить складним процесом, який пов'язаний із виявленням та використанням сильних сторін комерційного банку на ринку банківських продуктів. Для встановлення стратегії банку з управління валютним ризиком необхідно врахувати такі основні фактори:

1) питома вага активних і пасивних операцій банку в іноземній валюті та в абсолютних показниках діяльності банку. Тут важливо визначити особливості та умови формування активів банку;

2) частка банку на валютному ринку. Тут важливо визначити перспективи зміни відносин з клієнтами, пов'язаних з обігом валют. Важливо визначити роль і місце банку на ринку банківських послуг.

Залежно від впливу вищезазначених факторів можуть будуватися різні стратегії банку.

1. Стратегія диверсифікації валютних операцій та впровадження нових банківських продуктів і розвитку регіонів. Таку стратегію можуть побудувати провідні банки на валютних ринках, зокрема АТ «Укресімбанк». Суть стратегії управління валютним ризиком полягає в розподілі ризику на основі значної кількості інструментів та операцій у різних регіонах.

2. Стратегія, спрямована на задоволення потреб окремо виділеного сегмента споживачів банківських валютних послуг. Цю стратегію можна реалізовувати для великого сегмента ринку, однак можливості банку обмежені, оскільки необхідно приділяти увагу підвищенню якості обслуговування

клієнтів при здійсненні валютних операцій окремого сегмента.

3. Стратегія, заснована на розширенні послуг банку, пов'язаних з використанням валют на обмежений сегмент. При цьому слід враховувати диверсифікацію валютних ризиків для обмеженого кола споживачів.

4. Оборонна стратегія, суть якої полягає в зменшенні обсягу банківських ресурсів, що використовуються для валютних операцій. При цьому зниження ризику досягається використанням найпростіших або абсолютно надійних валютних операцій.

Положення запропонованих стратегій мають використовуватися банком при формуванні системи управління валютним ризиком, яка включає п'ять етапів:

- 1) підготовчий етап збору інформації;
- 2) оцінка динаміки та нестабільності зовнішнього середовища;
- 3) розробка комплексної стратегії на основі відповідності цілей можливостям та засобам їх досягнення;
- 4) розроблення стратегічного плану розвитку банку;
- 5) визначення стратегічних параметрів (цілей та обмежень) для окремих видів валютних операцій банку.

Отже, основними напрямками вдосконалення існуючих підходів до управління валютним ризиком мають бути наступні:

- використання різноманітних стратегій управління валютним ризиком;
- збалансований розвиток усіх складових системи управління валютними ризиками;
- здатність банку оперативно реагувати на появу нових або нетрадиційних операцій в іноземній валюті;
- розвиток таких напрямів валютної діяльності банків, що супроводжується диверсифікацією валютного портфеля банку;
- виявлення та усунення диспропорцій між окремими елементами системи.

3.2. Система оцінки і стратегії розвитку валютних операцій АТ «Укрексімбанк»

Наступним етапом нашого дослідження є розробка системи оцінки та стратегії розвитку валютних операцій АТ «Укрексімбанк».

Враховуючи складність та багатоаспектність валютних операцій банку, значне зростання ступеня впливу фінансових ризиків на результати діяльності банку, що призводить до зростання загрози втрати фінансової стійкості та банкрутства, вважаємо за доцільне використовувати комплексний підхід до оцінки валютних операцій банку.

На нашу думку, виходячи з проведених досліджень процесів регулювання та контролю діяльності банків на валютному ринку, така система оцінки валютних операцій банку АТ «Укрексімбанк» є доцільною (рис. 3.2). Основними блоками є: аналіз валютного ринку; аналіз внутрішнього середовища банку в контексті діяльності на валютному ринку; оцінка рівня валютної безпеки банку; аналіз діяльності банку на валютному ринку. Для досягнення високого рівня управління валютними операціями банку оцінку ефективності операцій доцільно здійснювати шляхом проведення аналізу рентабельності та витрат, пов'язаних із виконанням валютних операцій. Блок інструментів аналізу валютних ризиків пропонуємо виділити в окрему групу інструментів аналізу діяльності банківських установ на валютному ринку. У банківській практиці для аналізу валютних ризиків доцільно використовувати такі методи як: «value at risk (VAR), концепція очікуваного дефіциту Expected Shorfall (ES), conditional value at risk (CVaR), аналіз валютної позиції, стрес-тестування та бек-тестування» [46].

На нашу думку, запропонований підхід дозволить більш ретельно оцінити валютні операції банку, оскільки дозволяє проаналізувати стан розвитку валютного ринку та ринку банківських послуг, які мають суттєвий вплив на вибір валютних операцій. стратегію діяльності кожного банку, а також включає

оцінку фінансових результатів діяльності банку на валютному ринку з урахуванням рівня валютного ризику банку та визначення рівня валютної безпеки банку, це основа побудови ефективної валютної стратегії та механізму управління валютними операціями банку.

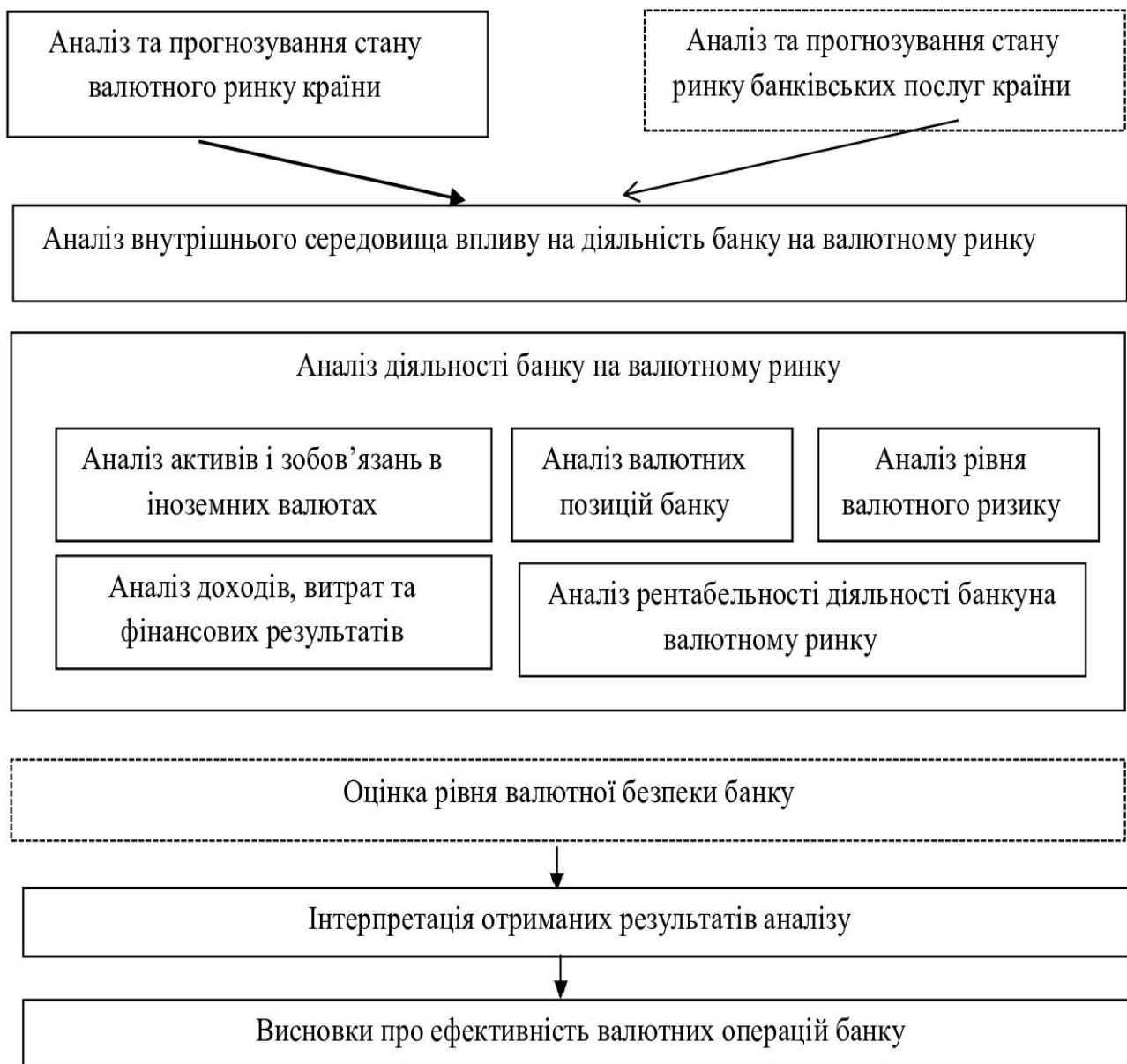

Рис. 3.2. Комплексна система оцінки валютних операцій АТ «Укрексімбанк»

Наразі вітчизняним банкам і банку АТ «Укрексімбанк» доцільно розробляти фінансову стратегію розвитку валютних операцій, яка має включати такі 8 основних етапів (рисунок 3.3).

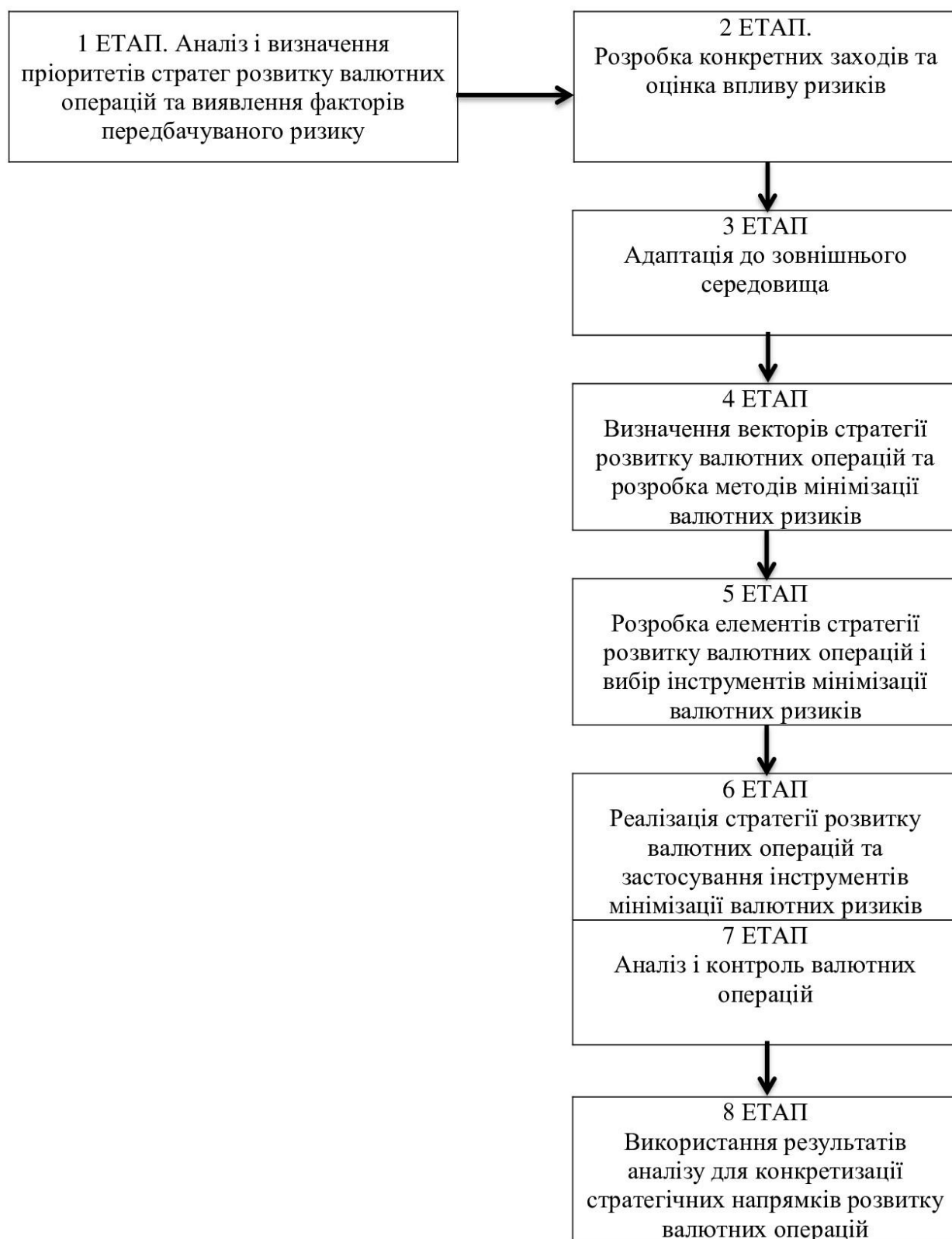

Рис. 3.3. Основні етапи формування стратегії розвитку валютних операцій АТ «Укрексімбанк»

Розширення діяльності банку на валютному ринку можливе за рахунок збільшення обсягів традиційних валютних операцій та шляхом розширення

асортименту за рахунок впровадження нових валютних операцій, розширення обсягу та структури клієнтів банку, освоєння нових ринків, тощо

З метою збільшення обсягів традиційних валютних операцій банку пропонуємо для кожної операції розробити окремий план розвитку, в якому окреслити особливості виконання операції, а також визначити перспективи розвитку та вдосконалення. Таким чином, банк зможе розробляти плани розвитку таких видів валютних операцій: операції із залучення та розміщення валютних коштів, конверсійні операції, неторговельні операції, операції з організації міжнародних розрахунків та обслуговування валютних рахунків клієнтів, операції із залучення та розміщення валютних коштів. операції, спрямовані на розвиток кореспондентських відносин з іноземними банками [28, 42].

У ході здійснення нових для банку валютних операцій необхідно розробити відповідні плани здійснення та розвитку строкових валютних операцій та операцій з валютними деривативами, що дозволить не тільки розширити спектр валютної діяльності банку, а й сприяти покращенню управління можливими валютними ризиками.

Одним із перспективних напрямів розширення валютної діяльності банку є розробка та впровадження комбінованих продуктів валютного обслуговування. В даному аспекті плани можуть стосуватися впровадження таких оновлених операцій, як: консалтинг, інформування, Інтернет-банкінг та інші. Ці операції не мають прямого відношення до валютних операцій, але опосередковано впливають на підвищення рівня привабливості валютних послуг у банку, впливають на підвищення конкурентних переваг банку на валютному ринку, а відтак впливають на розширення та підвищення прибутковості валютної діяльності банку.

Для побудови стратегії розширення валютної діяльності банку запропонуємо установі звернути увагу на наступні підстратегії:

– підстратегія позиціонування (орієнтація на певні сегменти ринку). Наприклад, банк здійснює певні валютні операції більш широкому колу

споживачів, обслуговує певні групи клієнтів шляхом надання їм більш широкого спектру валютних послуг, крім того, що позиціонує себе щодо потреб ринку, тобто, удосконалення та розширення видів валютних операцій, які найчастіше потрібні на ринку;

– субстратегія транснаціоналізації, яка може відображати як ресурсопошукову, спрямовану на залучення іноземного капіталу, так і ринкову орієнтацію, що визначає принципи побудови та підтримки кореспондентських відносин з іноземними банками для освоєння нових ринків. Наявність розвиненої мережі кореспондентських відносин є умовою успішної діяльності кожного банку, що працює на міжнародному рівні. Проте дотримуватися політики максимізації кількості кореспондентських рахунків недоцільно, до їх створення слід підходити виважено та прагматично. При цьому, зважаючи на те, що провідні міжнародні банки мають досить розвинену кореспондентську мережу і тому достатньо працювати лише з кількома з них.

У результаті розширення кордонів міжнародного співробітництва та валютних відносин банки мають підвищити якість обслуговування клієнтів та вдосконалити механізм здійснення валютних операцій.

В умовах розвитку технічного прогресу для здійснення валютних операцій необхідно використовувати нові електронні технології, які дозволяють більш ефективно здійснювати традиційні операції з валютою, а також надавати послуги аналітичного та консультативного характеру. Для прикладу, за допомогою відповідних програм банки можуть прогнозувати курси валют, розраховувати порівняльну прибутковість операцій, оцінювати та аналізувати їх доцільність, визначати ступінь валютного ризику та мінімізувати його.

Дуже важливу роль у реалізації стратегічних планів удосконалення валютної діяльності банку відіграють процеси формування та використання валютної ресурсної бази, особливо в умовах гострого дефіциту валютних коштів.

З метою оптимізації управління валютними ресурсами необхідно оцінити ефективність їх розміщення шляхом оцінки та аналізу прибутковості та витрат,

які пов'язані із виконанням валютних операцій. Це дасть змогу встановити, яка частка доходів банку від операцій з іноземною валютою в загальній сумі доходів банку та який рівень доходів банк забезпечує за кожним напрямом своєї валютної діяльності [15, 374].

За результатами проведеного дослідження ми підтримуємо думку науковців і пропонуємо виділити превентивні заходи та заходи реагування для подолання існуючих проблем валютної діяльності банку. Таким чином, «превентивні заходи передбачають використання інструментів регулювання, заснованих на оперативному реагуванні на потенційні трансформації зовнішнього середовища шляхом розробки та впровадження комплексу рішень, які забезпечуватимуть запобігання можливим загрозам. Заходи реагування формуються при виникненні проблем у зовнішньому середовищі функціонування банку шляхом розробки та впровадження комплексу регуляторних рішень, які забезпечуватимуть усунення наявних негативних відхилень у діяльності банку на валютному ринку за рахунок внутрішніх резервів та/або залучення ресурсів із зовнішніх джерел» [13, 160].

Успішний довгостроковий розвиток валютних операцій банківських установ суттєво залежить від існуючої системи економіко-правового регулювання, від здатності банків адаптуватися до зовнішнього нормативного середовища. З метою усунення перешкод і недоліків, які є критичними та хронічними у державному регулюванні у сфері валютних операцій, необхідно: активізувати роботу щодо запровадження економічних засобів регулювання, систематизувати та структурувати нормативно-правове поле щодо валютного та банківського регулювання, а саме здійснити його консолідацію; внести зміни в чинний режим правового регулювання, створити сприятливі умови для залучення банками коштів фізичних осіб в іноземній валюті; переглянути діючу систему санкцій, що застосовуються до банківських установ за порушення валютного законодавства. Так, у третьому розділі роботи розроблено напрями вдосконалення елементів системи управління валютними операціями АТ «Укрексімбанк».

ВИСНОВКИ

У ході дослідження відповідно до поставленої мети нами обґрунтовано теоретико-методологічні основи управління валютними операціями банків, розроблено напрями їх удосконалення.

У першому розділі встановлено сутність та характеристику валютних операцій як об'єкта управління; обґрунтовано концептуальні основи управління валютними операціями банку. На основі аналізу різноманітних джерел проведемо дослідження тлумачення поняття «валютні операції». Встановлено, що серед науковців немає єдиної думки щодо цього поняття, пропонується власне бачення. Пропонуємо оновлену (за ефективністю класифікації результатів) класифікацію валютних операцій банку.

Наголошено, що ефективне використання банками взаємозв'язків усіх елементів системи валютного регулювання та контролю банків створює можливість досягти оптимізації валютних відносин банків на основі раціональних управлінських рішень. Систематизовано та описано рівні та функції управління валютними операціями банку. Виділено основні характерні риси валютних стратегій банку. Наголошується, що використання регуляторних механізмів, які впливають на діяльність банківської системи України, є досить важливим елементом ефективності на національному рівні валютного ринку. Однак вони мають як позитивні, так і негативні наслідки.

У другому розділі нашої роботи: ми оцінили поточний стан і тенденції розвитку валютного ринку України в 2020-2022 роках; здійснено аналіз фінансово-господарської діяльності АТ «Укресімбанк» у 2020-2022 роках.

Банківська система успішно пережила неспокійний період, викликаний пандемією COVID-19, і збільшила активність операцій. З 24 лютого 2022 року по всій території України введено воєнний стан. НБУ оперативно прийняв

постанову №18 Правління НБУ від 24 лютого 2022 року «Про роботу банківської системи під час запровадження воєнного стану» та встановив низку обмежень щодо роботи банківської системи держави.

Робота виконана з використанням результатів АТ «Укрексімбанк». 100% статутного капіталу АТ «Укрексімбанк» належить державі Україна, основним видом діяльності якого є обслуговування експортно-імпортних операцій.

У третьому розділі роботи розроблено напрямки вдосконалення елементів системи управління валютними операціями АТ «Укрексімбанк». Удосконалили елементи системи управління валютними операціями банку шляхом розробки компонентів системи контролю валютних ризиків банку. Ефективність цієї системи забезпечується використанням методів регулювання валютного ризику, що дозволить банку миттєво реагувати на виклики та небезпеки, які викликають та створюють ризики на валютному ринку. Подальшого розвитку набула система оцінки валютних операцій банку. Основними блоками є: аналіз валютного ринку; аналіз внутрішнього середовища банку в контексті діяльності на валютному ринку; аналіз діяльності банку на валютному ринку; оцінка рівня валютної безпеки банку. Для досягнення високого рівня оптимізації управління валютними операціями банку оцінку ефективності операцій доцільно здійснювати шляхом проведення аналізу рентабельності та витрат, пов'язаних із виконанням валютних операцій. Блок інструментів аналізу валютних ризиків пропонуємо виділити в окрему групу інструментів аналізу діяльності комерційних банків на валютному ринку. На даний час вітчизняні банки, в тому числі АТ «Укрексімбанк», повинні розробити фінансову стратегію розвитку валютних операцій, яка, на нашу думку, повинна включати наступні 8 основних етапів. Розширення діяльності банку на валютному ринку можливе за рахунок збільшення обсягів традиційних валютних операцій та шляхом розширення асортименту за рахунок впровадження нових валютних операцій, розширення обсягу та структури клієнтів банку, освоєння нових ринків, та ін. Одним із перспективних напрямів розширення валютної діяльності банку є розробка та впровадження комбінованих продуктів валютного обслуговування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07 грудня 2000 року № 2121 – III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>
2. Про Національний банк України: Закон України від 20 травня 1999 №679-XIV зі змінами і доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14>
3. Про валюту і валютні операції [Електронний ресурс]: Закон України № 2473-VIII від 21.06.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text>
4. Постанова Правління НБУ «Про затвердження Положення про порядок здійснення уповноваженими установами аналізу та перевірки документів (інформації) про валютні операції» від 02.01.2019 р. № 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008500-19#Text>
5. Постанова Правління НБУ «Про затвердження Правил функціонування Системи підтвердження угод на валютному ринку України» від 02.01.2019 р. № 10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010500-19#Text>
6. Постанова Правління НБУ «Про затвердження Положення про структуру валютного ринку України, умови та порядок торгівлі іноземною валютою та банківськими металами на валютному ринку України» від 02.01.2019 р. №1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001500-19#Text>
7. Постанова Правління НБУ «Про затвердження Положення про здійснення операцій із валютними цінностями» від 02.01.2019 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002500-19#Text>
8. Постанова Правління НБУ № 18 від 24 лютого 2022 р. «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22#Text>

9. Береславська О. Інституційне середовище валютного ринку України та його еволюційний розвиток. *Збірник наукових праць ДПУ*. 2022. № 1(1). С. 59 – 75.
10. Береславська О.І., Овсяник В.А. Інструменти валютного регулювання: структура та класифікація. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2020. №1. С. 6 – 13.
11. Бідник Н. Б. Валютне регулювання та валютний контроль. *Вісник Національного університету «Львівська Політехніка»*. 2019. №739. С. 189 – 194.
12. Ботвіна Н.О. Управління валютними ризиками, вплив процентної ставки та валютного курсу на прибуток банків. *Економічний аналіз: зб. наук. праць*. 2021. Том 19. № 1. С. 130 – 135.
13. Вірт М.Я., Куцик П.О. Регулювання валютного курсу та його оптимальний режим для України. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2021. № 21.3. С. 157 – 163.
14. Владимир О., Стельмах О. Формування позитивної репутації банків як одна зі складових стабілізації валютного ринку України. *Соціально-економічні проблеми і держава*. Тернопіль. 2018. Вип. 1(3). С. 33 – 38.
15. Глебова Н.В. Формування інформаційного забезпечення валютних операцій банку в системі обліку та аудиту. *Бізнес Інформ*. 2019. №12. С. 370 – 377.
16. Грищенко А.І. Можливості використання методології Value-atrisk для оцінки валютних ризиків в українських умовах курсоутворення. *Актуальні проблеми економіки*. 2021. № 11(65). С. 73 – 79.
17. Дергачова В.В., Рудніцька Ю.В. Управління ризиками зовнішньоекономічної діяльності в умовах пандемії covid-19. *Економіка та держава*. 2020. № 12. С. 15 – 20.
18. Деркач Ю.Б. Управління валютними ризиками в банках. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Економічні науки». 2019. Вип. 14. С. 130 – 133.

19. Деркач Ю.Б. Система валютного контролю уповноважених банків України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Економіка і менеджмент»*. 2019. № 12. С. 178 – 181.

20. Дяковський Д.А. Наслідки сучасної валютно-курсової політики НБУ для соціально-економічного розвитку. *Наукові Записки НаУКМА. Економічні науки*. 2020. Том 2. Випуск 1. С. 39 – 44.

21. Камінська М.Б. Удосконалення обліку валютних операцій комерційних банків України. *Вісник ЖНАЕУ*. 2020. № 1 (54). т. 2. С. 208 – 213.

22. Клименко О.М. Інструменти реалізації валютної політики НБУ. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Економіка*. 2021. Вип.1. С. 80 – 88.

23. Кордонець Д.М. Механізм управління валютними операціями банку. Сучасний менеджмент економічних систем в координатах парадигми сталого розвитку». *Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції* (18 вересня 2019 р.). Одеса: ОНПУ. 2019. С. 72 – 75.

24. Косова Т.Д., Терещенко О.В. Поведінковий підхід до регулювання економічних процесів на валютному ринку та їх моделювання. *Економіка та держава*. 2021. № 8. С. 47 – 52.

25. Криволапов Б.М. Класифікація валютних операцій в міжнародному праві. *Часопис Київського університету права*. 2022. № 2. С. 344 – 350.

26. Кузічкіна Н.І. Актуальні проблеми теорії та практики валютних кредитних операцій в Україні. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Економіка»*. 2020. Вип. 13. С. 202 – 207.

27. Кучеренко С.А. Валютно-курсова політика НБУ та її вплив на макроекономічні чинники. *«Вісник ЖДТУ»: Економіка, управління та адміністрування*. 2019. № 2(44). С. 328 – 338.

28. Логінова Б.В., Желіховський А.Л., Хрущ Н.А. Оцінка сучасного стану та ефективності діяльності банківського сектору України. *Фінансові аспекти розвитку економіки України: теорія, методологія, практика: збірник наукових*

праць здобувачів вищої освіти і молодих учених. Хмельницький. ХНУ. 2022. С. 41 – 43.

29. Лучковська С.І. Зміст валютного регулювання та його співвідношення з механізмом валютного контролю. *Університетські наукові записки. 2019. №1. С. 213 – 216.*

30. Моторнюк У.І. Проблеми валютного регулювання в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. 2020. №682. С. 288 – 294.*

31. Нідзельська І. Валютна політика: основні етапи та особливості її реалізації в Україні. *Банківська справа. 2019. № 4. С. 12 – 18.*

32. Пробоїв О.А., Лупуляк О.І. Валютна політика України в умовах глобальної фінансової нестабільності і волатильності обмінних курсів валют. *Інноваційна економіка. 2019. № 2. С. 261 – 268.*

33. Резнікова Н.В., Іващенко О.А., Курбала Н.В. Ідентифікаційні характеристики розвинених країн у мандатах міжнародних організацій: ознаки передової економіки у фокусі дослідження. *Економіка та держава. 2020. №9. С.17 – 24.*

34. Романюк Н.Я., Матвійчук Л.О. Концептуальні аспекти організації та регулювання валютних операцій банку. *Становлення та розвиток економіки і права: від теорії до практики: тези доповідей конференції. 23 лютого 2019 р. Вінниця: ВКІ. 2019. С. 84 – 88.*

35. Ружанська Т.М. Особливості системи контролю валютних операцій в банківських установах. *Економічний форум. 2020. №2. С. 221 – 230.*

36. Соколенко К.О. Валютні операції як складова процесу діяльності банків на валютному ринку. *Молодіжний науковий вісник УАБС НБУ. Серія: Економічні науки. 2021. №2. С. 46 – 54.*

37. Сопко В., Ружанська Т. Механізм контролю валютного ризику банку. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2019. №1. С.103 – 110.*

38. Сухий Р. До питання визначення поняття «валютна операція». *Вісник Національного банку України*. 2018. № 9. С. 28 – 30.

39. Сухий Р.М. Особливості валютного контролю за операціями, що здійснюються на підставі договорів, укладених за допомогою засобів електронного зв'язку. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2018. Вип. 2. С. 133 – 144.

40. Фалюта А.В. Управління валютним ризиком банку [Електронний ресурс]. *Економіка. Управління. Інновації*. 2018. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2018_61

41. Філіпенко Т.В. Концептуальні засади валютної політики держави. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2021. Випуск 3(11). С.166 – 171.

42. Чирка Д.М. Валютні операції як основа валютного ринку. *Економічний аналіз: збірник наукових праць*. Тернопіль: Видавництво ТНЕУ. Економічна думка. 2021. Вип. 7. С. 129 – 132.

43. Шевчик О.С. Щодо визначення термінів «валюта» та «валютні цінності». *Форум права*. 2021. № 3. С. 862 – 868.

44. Шварц О.В. Методика Value-At-Risk (VAR) як метод управління валютним ризиком в банку. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2020. Вип.1. С. 384 – 389.

45. Офіційний сайт АТ «Укрексімбанк». URL: <https://www.eximb.com/>

46. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://www.bank.gov.ua>